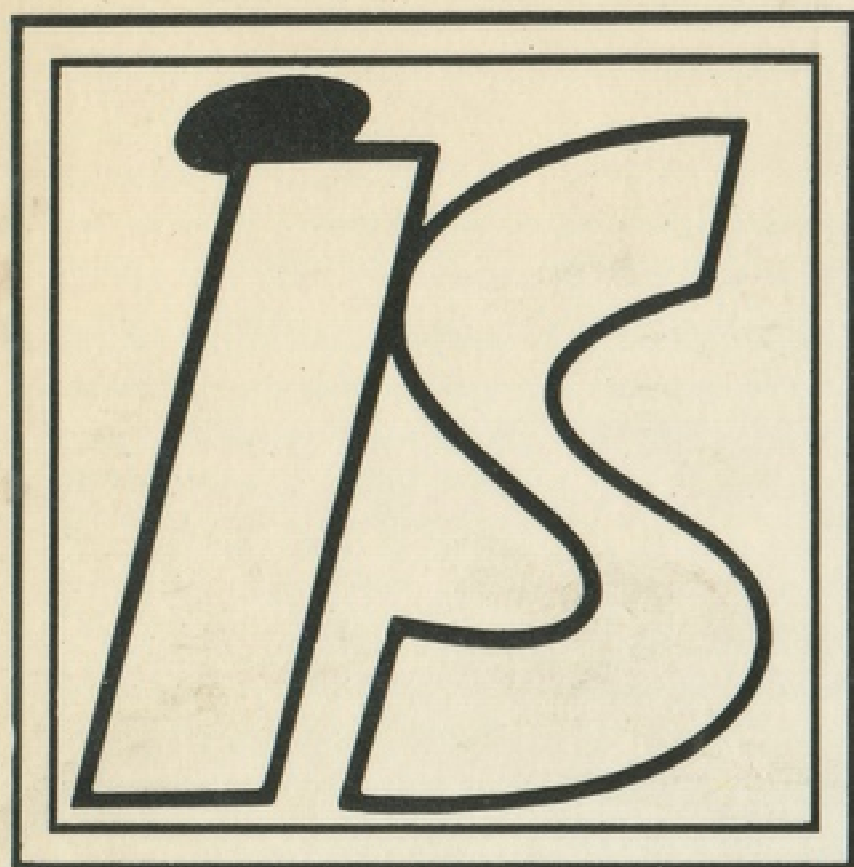
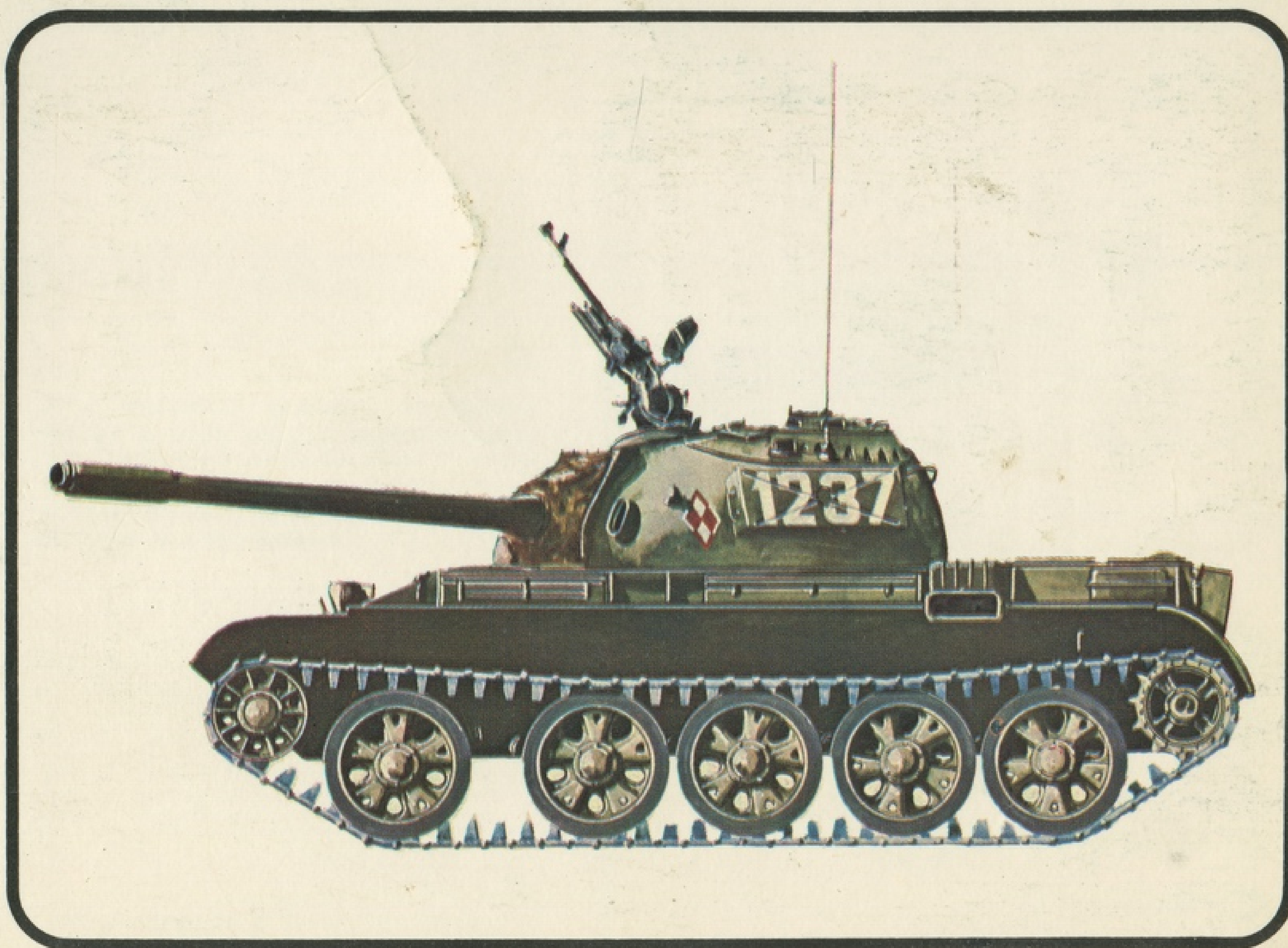

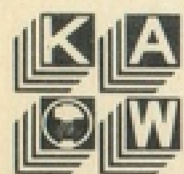
POLSKA BROŃ PANCERNA

Wszystko, co ciekawe — w Ilustracjach Samoprzylepnych, do kolekcjonowania

w specjalnie opracowanych zeszytach.

- **Gwiazdy muzyki rozrywkowej**
- **Poczet królów polskich**
- **Kontynenty — Afryka**
- **Ptaki Polski**
- **Samoloty, na których walczyli Polacy**
- **Stare samochody**
- **Zwierzęta polskich ZOO**
- **Od Aten do Moskwy**
- **Polska broń pancerna**
- **inne w przygotowaniu**

NOWOŚĆ DLA KOLEKCJONERÓW

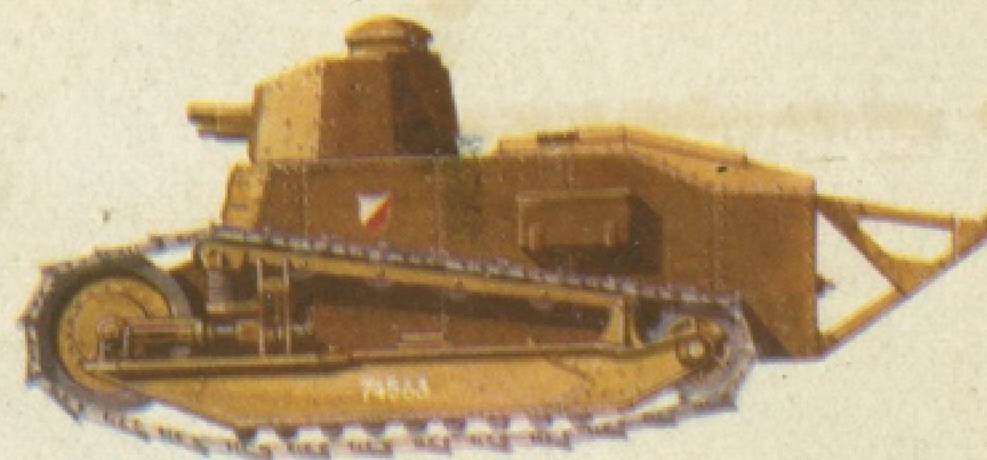
Autor tekstu, opracowania graficznego i Ilustracji Samoprzylepnych
ADAM JOŃCA

Redaktor techniczny
DANUTA ŚWINARSKA

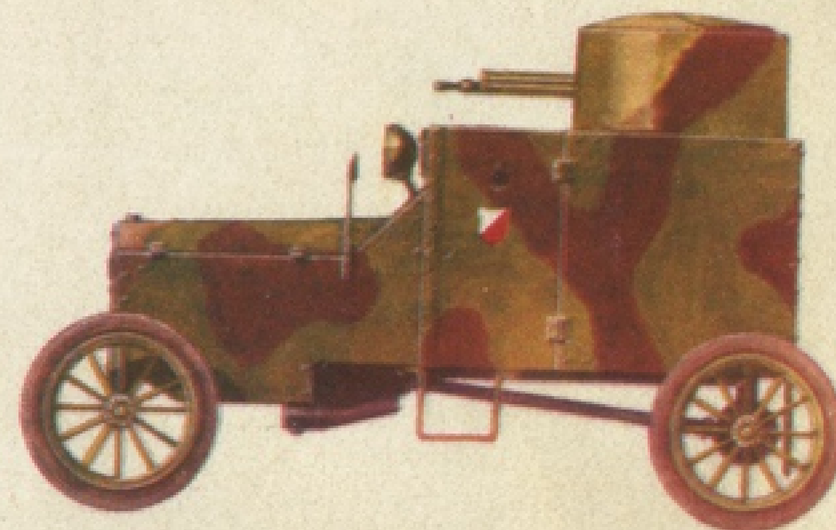
Druk i Oprawa:

RSW „PRASA-KSIĄZKA-RUCH" Zakłady Graficzne
Ciechanów ul. Moniuszki 17/19 z. 1068/79. O-107
Nakład 100.000 + 360 egz.

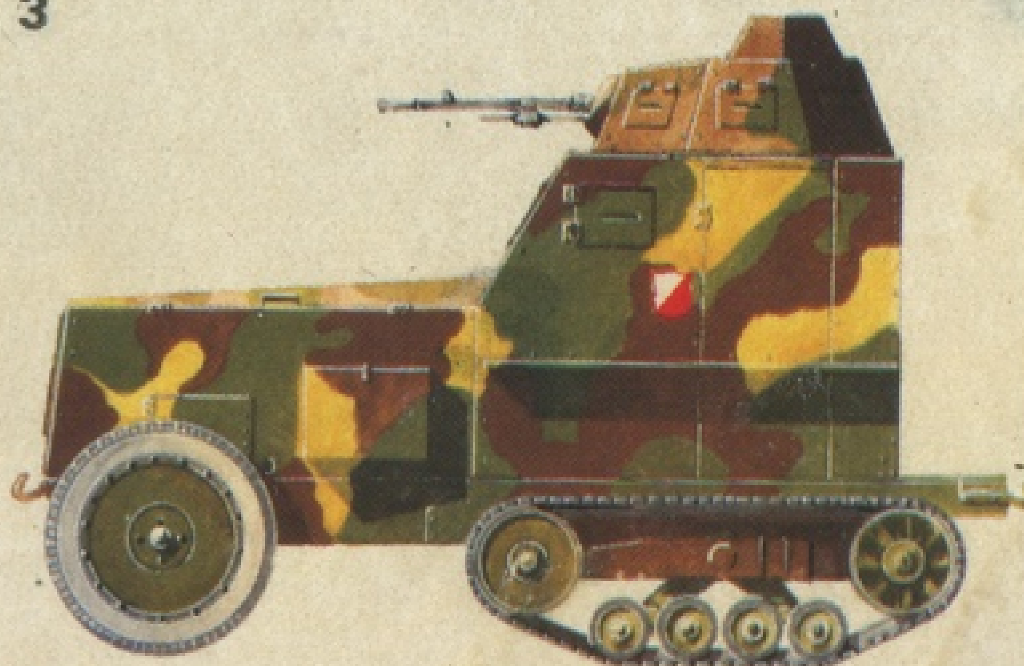
W chwili odzyskania niepodległości znalazły się na terenie Polski niewielkie ilości samochodów pancernych — typu *Erhardt, Austin-Putiłow, White, Garfordt, Jeffery* i *Fiat*. W kwietniu 1919 roku, w Martigny les Bains we Francji, w armii gen. Hallera zaczęto organizować pułk czołgów. Pułk, liczący 120 wozów *Renault FT M 1917*, przybył w marcu 1919 roku do Polski.
Następne pojazdy pancerne, jakie wprowadzono do uzbrojenia, to francuskie samochody pancerne *Peugeot AM 1918* i, zaprojektowane przez inż. Tańskiego, samochody pancerne powstałe przez opancerzenie podwozi samochodów osobowych *Ford*.
Aż do roku 1929 jednostki pancerne podlegały różnym dowództwom. Czołgi — piechocie, samochody pancerne — kawalerii, a pociągi pancerne początkowo wojskom inżynieryjnym, a później artylerii.
W roku 1929 utworzono Szefostwo Broni Pancernych, przemianowane w 1930 roku na Dowództwo Broni Pancernych. Podporządkowane zostały mu jednostki pancerne: pułk czołgów (*Renault FT M 1917*), dwa dywizjony samochodów pancernych (stare *Peugeoty* i *Citroen-Kegresse B10*), dwa dywizjony pociągów pancernych, Centrum Wyszkolenia Broni Pancernych oraz jednostka doświadczalna, Grupa Pancerno-Motorowa.
W roku 1931 nastąpiło kolejne przeformowanie istniejących jednostek. Utworzono trzy pułki pancerne uzbrojone w czołgi i samochody pancerne oraz jeden dywizjon samochodów pancernych.
W roku 1934 miała miejsce następna reorganizacja. Pułki pancerne przeformowano w sześć batalionów czołgów i samochodów pancernych. Z czasem zmieniono nazwę na bataliony pancerne, a ich liczbę zwięk-

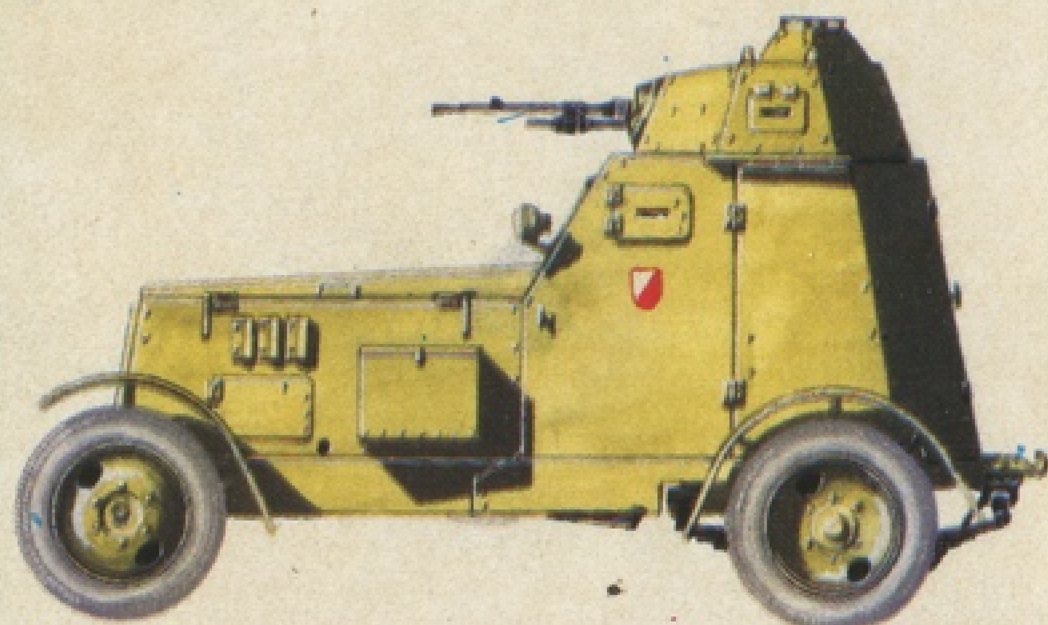
Renault FT M 1917. Czołg lekki. Konstrukcja francuska z 1916 roku. Ciężar wozu 6,5-6,7 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm lub 1 armata 37 mm (na rysunku); pancerz 6-16 mm; prędkość 8 km/h. Do uzbrojenia WP przyjęty w 1918 roku (120 wozów — 72 z armatą 37 mm i 48 z km). We wrześniu 1939 były jeszcze 102 wozy tego typu. 70 wozów miał 2 batalion pancerny, który wystawił 111, 112 i 113 kompanie czołgów wolnobieżnych. 32 wozy użyte jako drezyny pancerne na prowadnicach szynowych w składach pociągów pancernych.

Ford. Samochód pancerny. Konstrukcja polska z 1920 roku, z wykorzystaniem amerykańskiego podwozia *Ford T*. Ciężar 1,4 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm; pancerz 3-8 mm; prędkość 50 km/h. Zbudowano 16 samochodów.

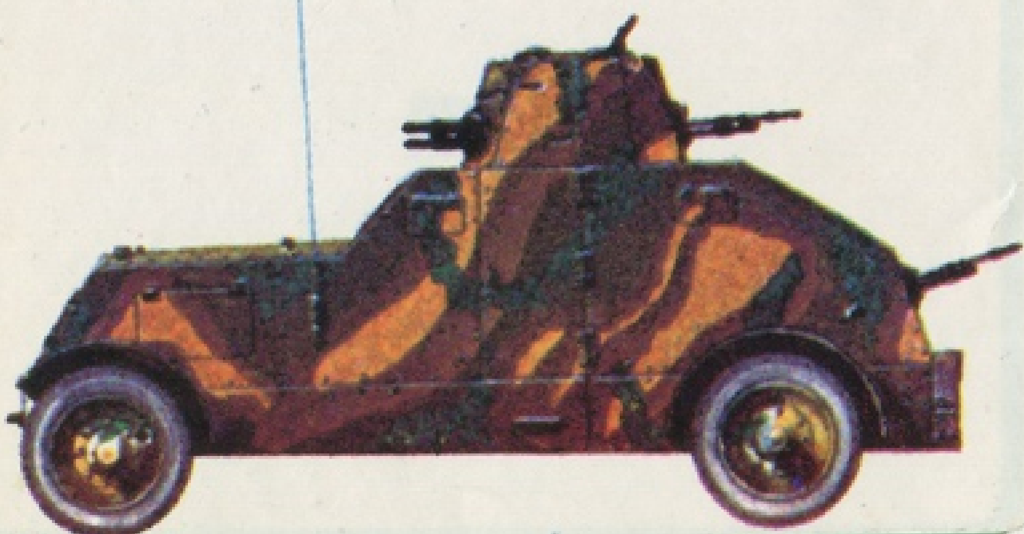

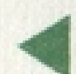
Citroen-Kegresse B10 (*wz. 28*). Samochód pancerny. Konstrukcja polska z 1928 roku z wykorzystaniem francuskich podwozi *M27*. Ciężar 2,2-2,4 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm; prędkość 25 km/h. Zbudowano około 90 wozów.

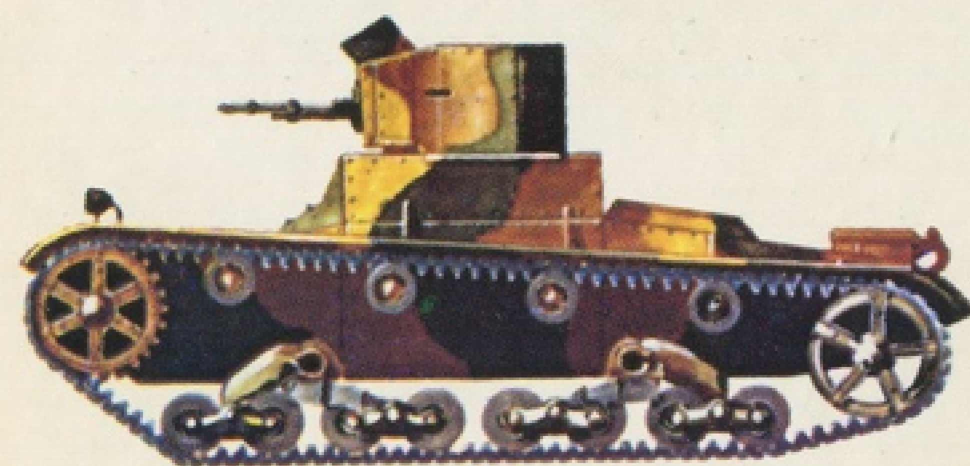

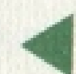
wz. 34. Lekki samochód pancerny, powstały w wyniku przebudowania wozów *wz. 28*. Ciężar 2,1-2,4 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 armata 37 mm lub 1 km 7,92 mm (na rysunku); pancerz 6-8 mm; prędkość 50-55 km/h. We wrześniu 1939 roku zmobilizowano około 80 wozów *wz. 34*. Stanowiły wyposażenie dziesięciu szwadronów samochodów pancernych w dywizjonach pancernych brygad kawalerii.

Ursus wz. 29. Średni samochód pancerny. Konstrukcja polska z 1929 roku. Ciężar 4,8 T; załoga 4-5; uzbrojenie: 1 armata 37 mm i 2-3 km 7,92 mm; pancerz 4-10 mm; prędkość 35 km/h. Zbudowano około 20 samochodów tego typu. We wrześniu 1939 roku kilka wozów tego typu walczyło w składzie szwadronu w 11 dywizjonie pancernym Mazowieckiej BK.

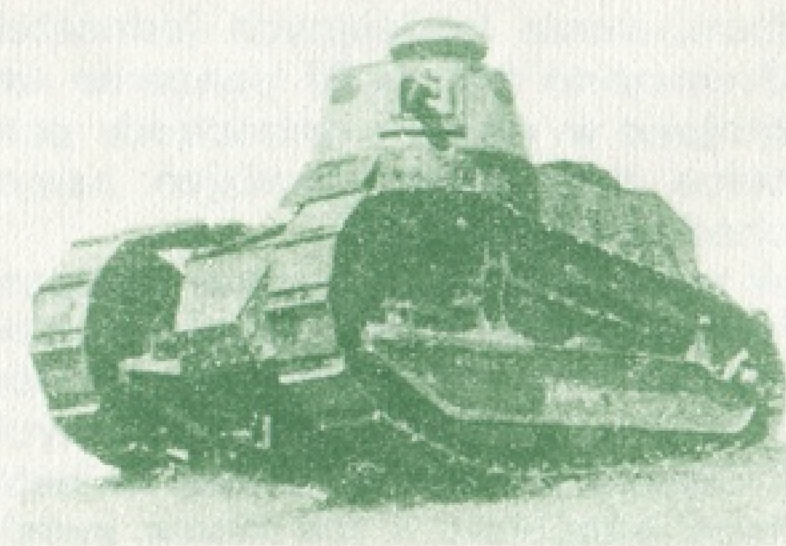

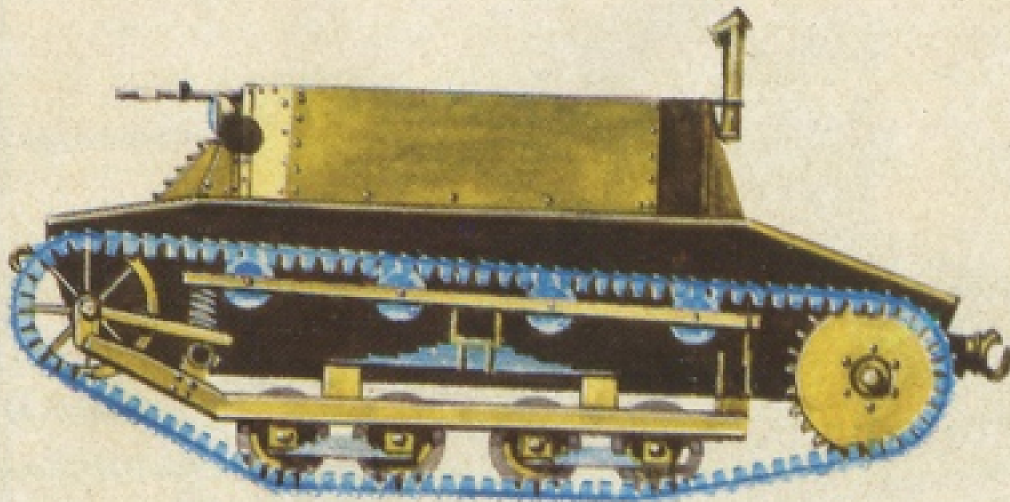
Vickers E. Lekki czołg wsparcia piechoty. Konstrukcja angielska z 1930 roku. Ciężar 7,2-7,4 T; załoga 3; uzbrojenie: 2 km 7,92 mm (w wersji dwuwieżowej; na rysunku) lub 1 armata 47 mm i 1 km 7,92 mm; pancerz 5-13 mm; prędkość 35 km/h. W 1931 roku kupiono dla WP 38 wozów tego typu — 22 czołgi w wersji dwuwieżowej z km i 16 czołgów w wersji jednowieżowej, z armatą. We wrześniu 1939 roku z wozów *Vickers E* sformowano 12 kompanię czołgów lekkich dla Warszawskiej BPanc.-Mot. i 121 dla 10 BK.

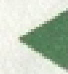

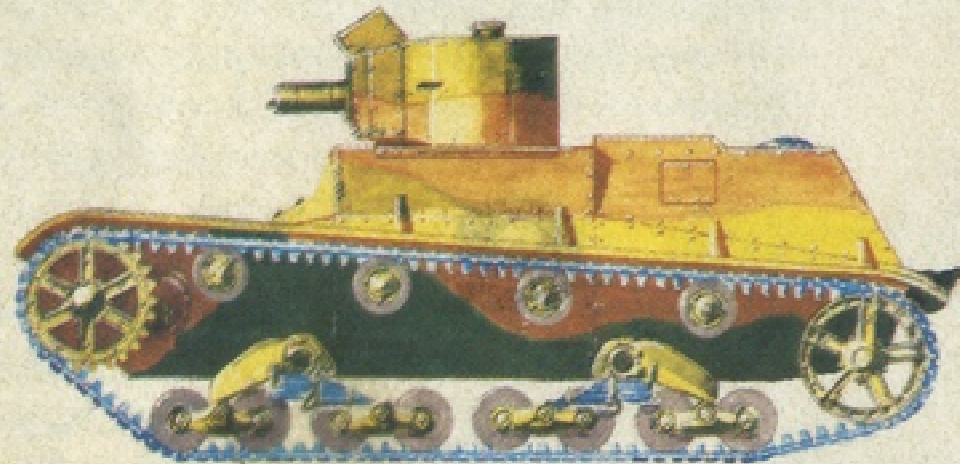
Oznaka rozpoznawcza malowana na wozach bojowych w latach dwudziestych.

TK-1. Tankietka. Konstrukcja polska z 1929 roku. Ciężar 1,75 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm; pancerz 3-7 mm; prędkość 50 km/h. Prototyp tankietek serii *TK*.

7TP. Czołg lekki wsparcia piechoty. Konstrukcja polska z 1934 roku, wzorowana na angielskim czołgu *Vickers E*. Ciężar 9,4 T; załoga 3; uzbrojenie: 2 km 7,92 mm w 2 wieżach; pancerz 5-17 mm; prędkość 32 km/h. Wozy *7TP* produkowano seryjnie od 1935 roku. Pierwsze serie — dwuwieżowe, późniejsze z jedną wieżą, uzbrojone w armatę 37 mm.

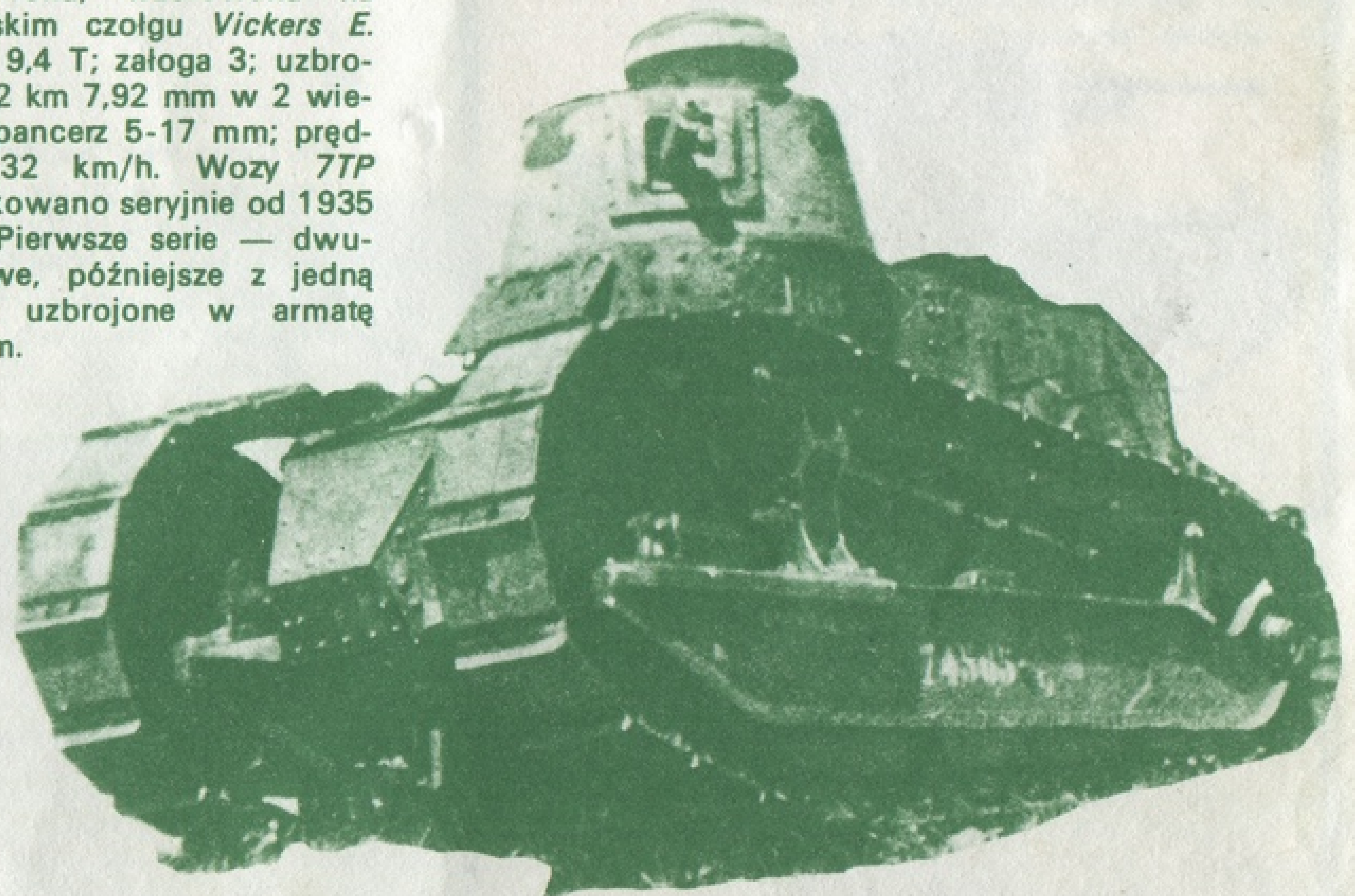

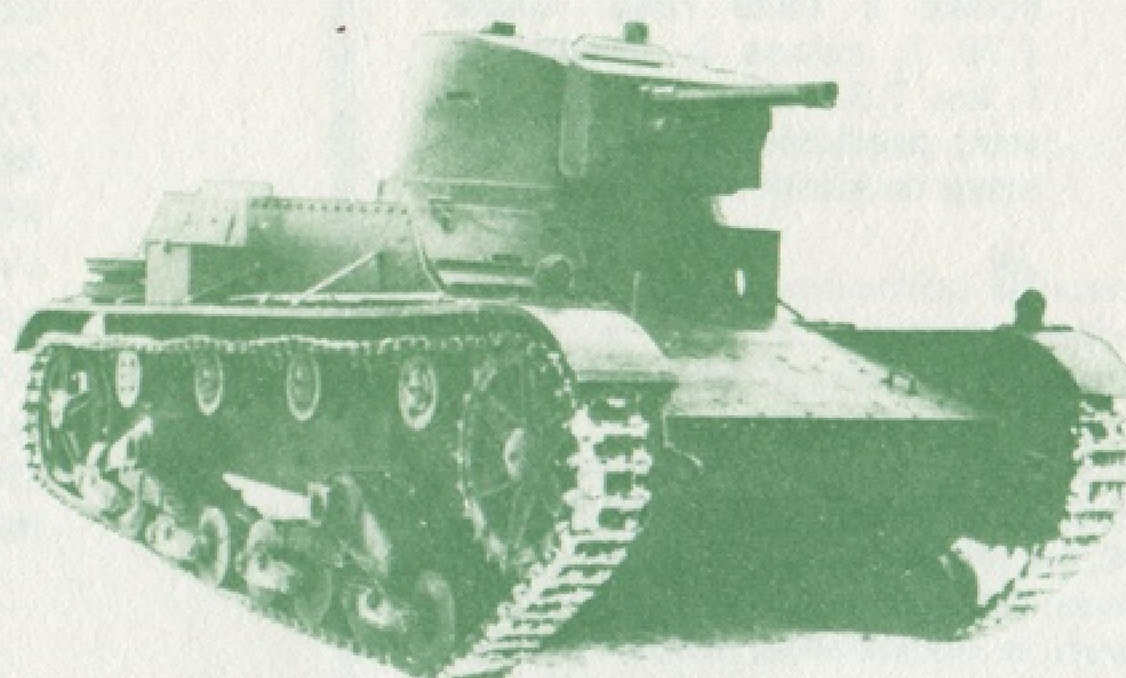

P.Z.Inż.130. Czołg lekki, pływający. Konstrukcja polska z 1936 roku. Ciężar 3,9 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 działko 20 mm; pancerz 4-8 mm; prędkość 60 km/h po drodze, 10 km/h po wodzie. Zbudowano tylko prototyp.

szono do dwunastu. W tym czasie w uzbrojeniu znajdowały się czołgi rozpoznawcze (tankietki) *TK*, *TKS* i *TKF*, czołgi lekkie *Renault FT M 1917*, pojedyncze wozy *Renault M 26/27* i *NC 27*, lekkie czołgi *Vickers E* i lekkie czołgi *7TP*. Samochody *Peugeot* wycofano z uzbrojenia, wprowadzono zaś samochody *wz. 34*, powstałe z przerobionych starych *Citroen-Kegresse B10*, i samochody *Ursus wz. 29*.

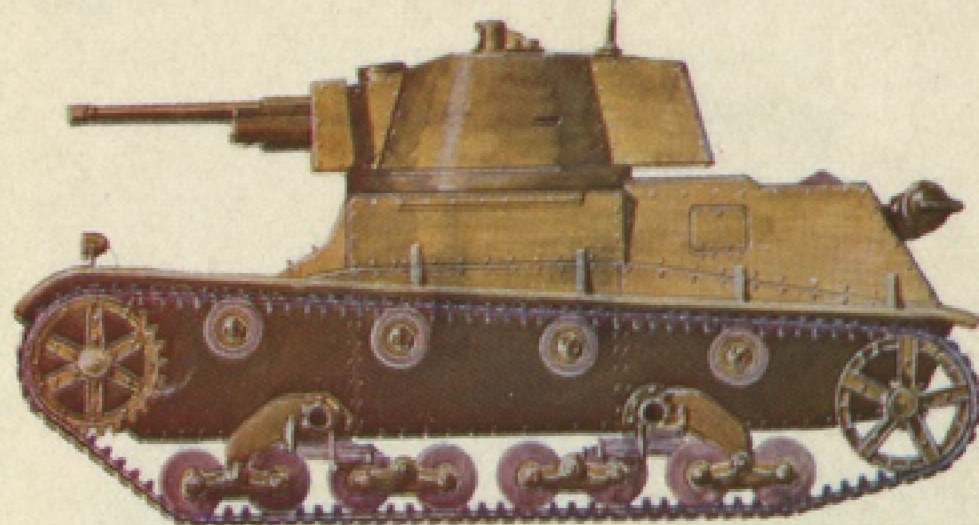
WOJNA OBRONNA 1939

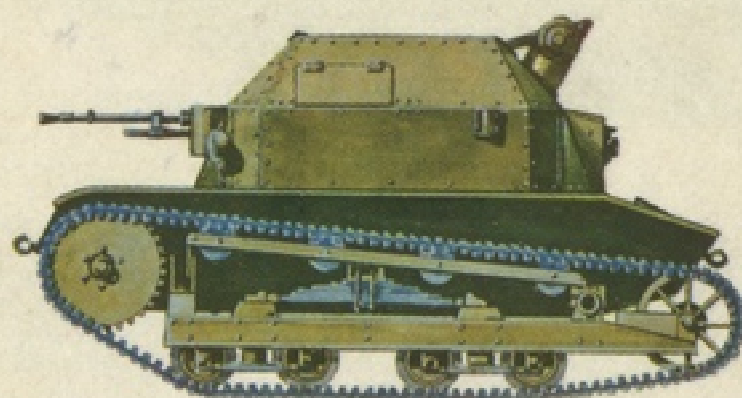
1 września 1939 roku o godzinie 4,45 rozległy się salwy pancernika „Schleswig-Holstein". Równocześnie silne niemieckie związki pancerno-motorowe przekroczyły granicę Polski. Rozpoczęła się II wojna światowa.

Do walki z pancernymi kolumnami hitlerowców ruszyły również polskie oddziały pancerne i zmotoryzowane. Niewiele ich było.

W sierpniu 1939 roku posiadaliśmy cztery pułki zmotoryzowane, dwa motorowe dywizjony rozpoznawcze, dwa bataliony pancerne czołgów lekkich wyposażone w czołgi *7TP*, jeden batalion czołgów *Renault FT M 1917* (pozbawione wartości bojowej) przetworzony w trzy samodzielne kompanie czołgów wolnobieżnych, jedenaście dywizjonów pancernych w brygadach kawalerii (każdy dywizjon złożony ze szwadronu samochodów pancernych, 8 ÷ 10 wozów oraz ze szwadronu tankietek typu *TK*, 13 ÷ 16 wozów) i dwie samodzielne kompanie czołgów lekkich z wozami *Vickers E*, dwadzieścia jeden samodzielnych kompanii czołgów rozpoznawczych (każda kompania liczyła 13 ÷ 18 wozów typu *TK*; przydzielone były do dywizji piechoty) i dwa dywizjony pociągów pancernych (w pierwszym dywizjonie pociągi: „Śmiały", „Piłsudczyk", „Groźny", „Bartosz Głowacki", „Marszałek", w drugim: „Poznańczyk", „Danuta", „Gen. Sosnkowski", „Paderewski" i „Śmierć").

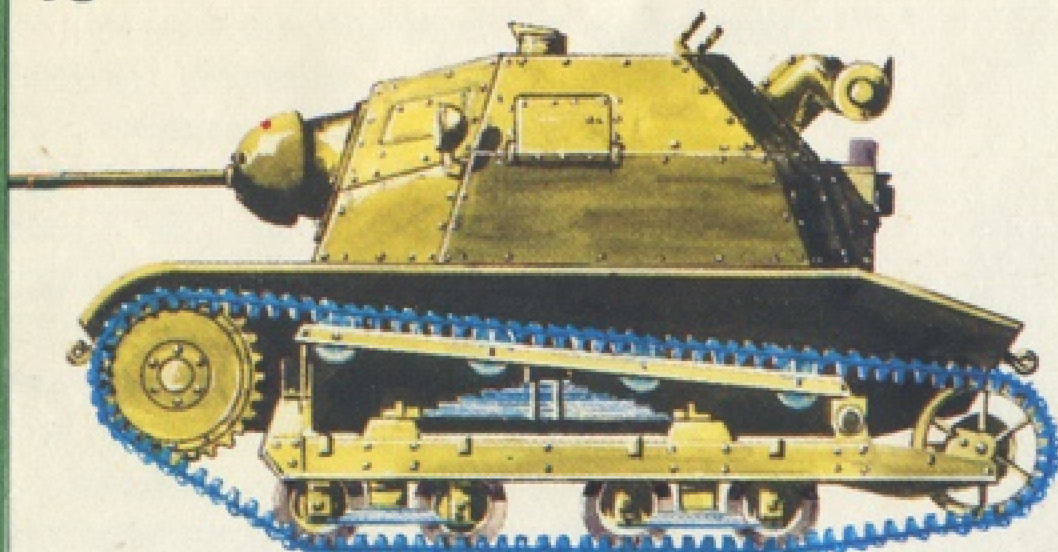

◀ *7 TP*. Czołg lekki wsparcia piechoty. Wersja rozwojowa czołgu dwuwieżowego. Ciężar 9,9 T; załoga 3, uzbrojenie: 1 działko 37 mm i 1 km 7,92 mm; pancerz 5-17 mm; prędkość 32 km/h. Wozów *7TP* obu wersji wyprodukowano około 135. We wrześniu 1939 z posiadanych wozów sformowano 1 i 2 (301) bataliony czołgów lekkich oraz dwie samodzielne kompanie czołgów lekkich zgrupowania pancernego obrony Warszawy.

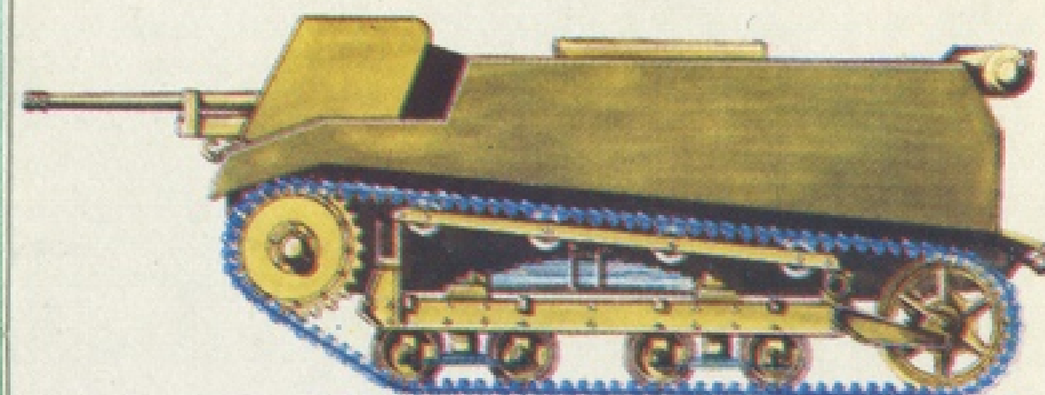
◀ *TK-3*. Tankietka. Konstrukcja polska z 1930 roku. Ciężar 2,43 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm; pancerz 4-8 mm; prędkość 46 km/h. W latach 1931-1933 wyprodukowano ponad 300 czołgów tego typu. W kampanii wrześniowej użyto około 250 wozów; stanowiły one sprzęt samodzielnych kompanii rozpoznawczych przy dywizjach piechoty, szwadronów rozpoznawczych w brygadach kawalerii, a też, na specjalnych prowadnicach szynowych w składach pociągów pancernych.

13

TKS. Tankietka. Konstrukcja polska, ulepszona wersja tankietki *TK-3*. Ciężar 2,5-2,8 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,92 mm lub 1 działko 20 mm (kilkanaście wozów, na rysunku); pancerz 3-10 mm; prędkość 40 km/h. Zbudowano około 300 wozów. W kampanii wrześniowej używane tak jak wozy *TK-3*. ▲

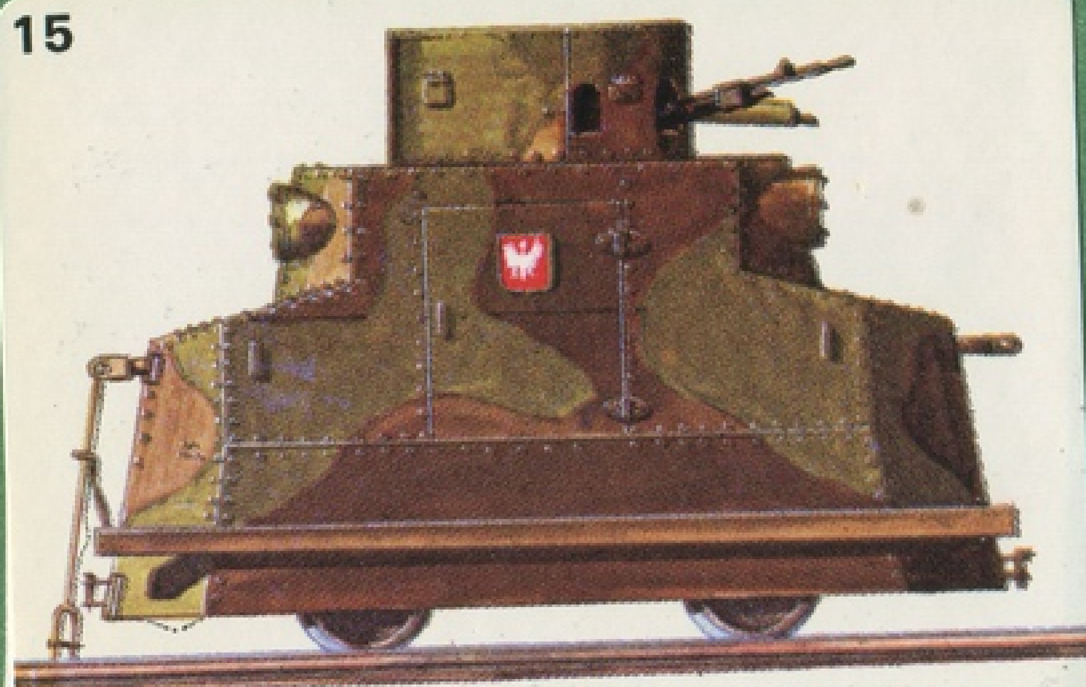
14

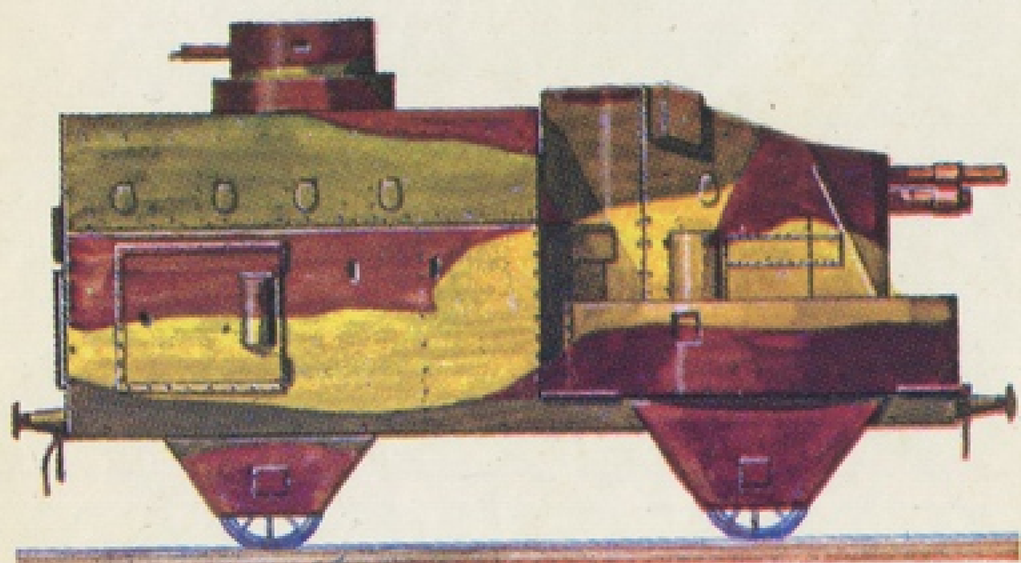
▲

TKS-D. Lekkie działko samobieżne. Ciężar około 2,6 T; załoga 3; uzbrojenie: 1 armata ppanc. 37 mm; Produkcja seryjna nie została uruchomiona.

Tatra. Lekka drezyna pancerna. Konstrukcja czechosłowacka z 1925 roku. Ciężar 2,5 T; załoga 4-5; uzbrojenie: 2 km 7,92 mm; pancerz 6-10 mm; prędkość 45 km/h. Sześć drezyn tego typu przydzielonych było po dwie do pociągów pancernych.

Wagon artyleryjski pociągu pancernego „Śmierć". Konstrukcja austriacka z I wojny światowej, modernizowana w Polsce. W skład pociągu wchodziły dwa wagony artyleryjskie, jeden wagon szturmowy, 2 wagony-platformy, parowóz pancerny i drezyny pancerne lub czołgi na tzw. prowadnicach szynowych. Ciężar składu 215 T; uzbrojenie wagonu artyleryjskiego: 1 armata 75 mm i 3 km 7,92 mm; pancerz 8-12 mm; prędkość maksymalna składu 65 km/h.

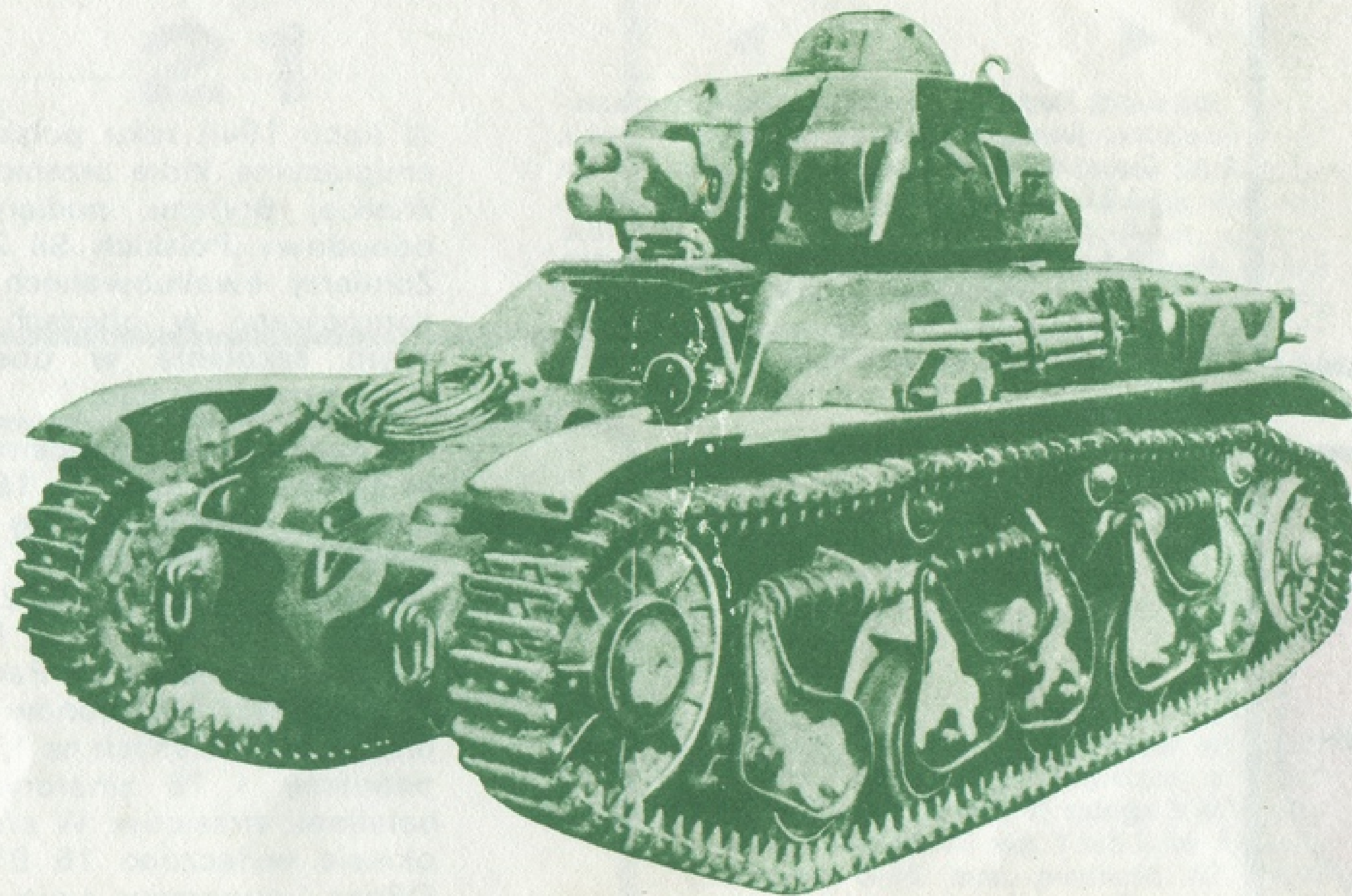
Związki te dysponowały łącznie 53 czołgami typu *Renault R 35* (zorganizowane w batalion pancerny, nie oddawszy strzału, przeszły granicę węgierską), około 135 wozami *7TP*, około 35 wozami *Vickers E*, 102 wozami *Renault FT M 1917* oraz 574 tankietkami rozpoznawczymi *TK-3*, *TKS*, *TKF* i 6 samobieżnymi działkami *TKS-D*. W szwadronach samochodów pancernych przy brygadach kawalerii znajdowało się blisko 100 samochodów pancernych — 80 samochodów *wz. 34* i kilkanaście samochodów *wz. 29 Ursus*.

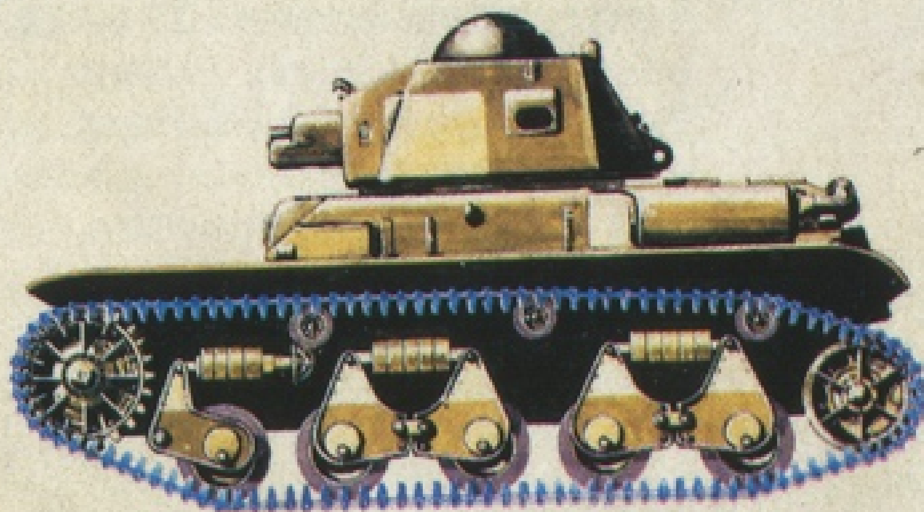
Jak z tego zestawienia wynika, wozów bojowych mieliśmy mało. Na domiar złego, na skutek przestarzałego schematu organizacyjnego armii, sprzęt ten rozrzucony był pomiędzy poszczególne oddziały kawalerii i piechoty, nie stanowiąc tym samym poważniejszej siły bojowej.

Jedyną w pełni zmotoryzowaną i pancerną jednostką wojsk polskich była 10 Brygada Kawalerii, w której skład wchodziła m.in. kompania czołgów *Vickers* i dwa szwadrony tankietek *TKS*. W drugiej podobnej jednostce, 2 Warszawskiej Brygadzie Zmotoryzowanej, nie zakończono organizacji i jako samodzielna jednostka taktyczna udziału w walkach nie wzięła.

10 Brygada Kawalerii od początku stawiała zaciekły opór dywizjom niemieckim, często przechodziła do ataku.

Szlak bojowy wiódł od linii obrony Jordanów — Chabówka przez Radomyśl, Rzeszów, Lubaczów, Krakowiec, Jaworów na Lwów, a potem przez Halicz i Stanisławów do Tatarowa, gdzie 19 września, wykonując rozkaz naczelnego dowództwa, 10 Brygada Kawalerii przeszła granicę węgierską.

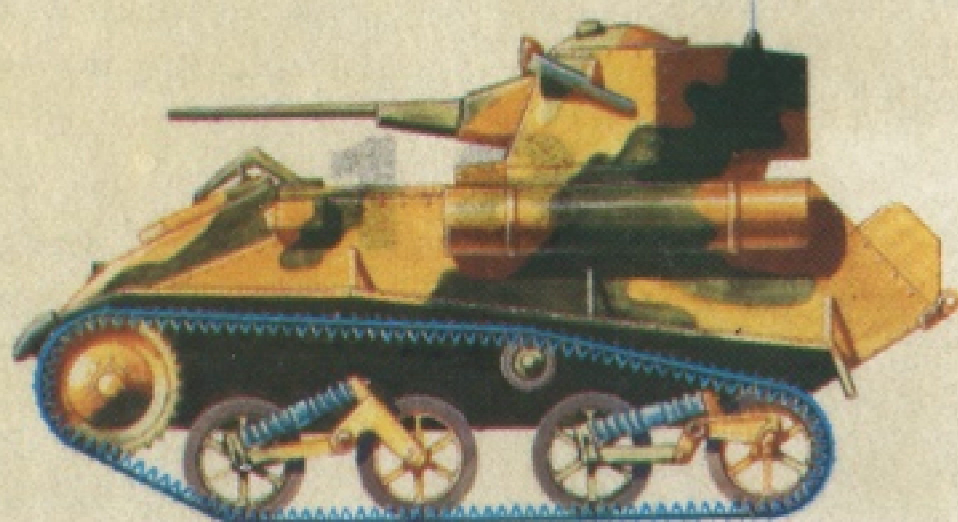
Renault R 35. Lekki czołg wsparcia piechoty. Konstrukcja francuska z 1935 roku. Ciężar wozu 9,8 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 armata 37 mm, 1 km 7,5 mm; pancerz 14-45 mm; prędkość 19 km/h. W kwietniu 1939 kupiono 100 tych wozów dla WP. W lipcu tego roku pierwszy transport liczący 49 czołgów *R35* i 3-4 czołgi *Hotchkiss H-35* przybył do Polski. Wyposażono w nie 12 batalion pancerny, który wystawił w czasie mobilizacji 21 batalion czołgów lekkich. Batalion przekroczył w drugiej połowie września granicę niemiecką. Tylko nieliczne *R35* brały udział w walkach. W Wojsku Polskim we Francji wozy tego typu były uzbrojeniem 10 BKPanc.

Po klęsce wrześniowej, wspólnym wysiłkiem emigracji wojennej i licznej polskiej emigracji zarobkowej we Francji, stworzono Wojsko Polskie we Francji. Tworzenie formacji bojowych rozpoczęto już we wrześniu 1939 roku.

Jedną z utworzonych we Francji formacji była jednostka pancerna. W przeważającej części powstała z personelu wrześniowej 10 Brygady Kawalerii. W skład tej jednostki, nazwanej później 10 Brygadą Kawalerii Pancernej, wszedł pułk czołgów (2 bataliony wozów *R 35* i *R 40*, w sumie 90 czołgów), pułk kawalerii zmotoryzowanej i oddziały pomocnicze.

W czerwcu 1940 roku, mimo nie zakończonego szkolenia, wymaszerowała na front grupa bojowa dowodzona przez gen. Maczka, w której skład wchodził m.in. batalion czołgów. Grupa toczyła walki w osłonie francuskiej dywizji piechoty. Po potyczkach pod Champaubert i Montmirail grupa przeszła do odwrotu, w trakcie którego zaskakującym atakiem nocnym odbiła Montbart, zajęte przez oddziały niemieckie. Pozbawiona paliwa i zapasów amunicji nie zdołała wyjść z okrążenia — 18 czerwca 1940 roku, w okolicach Moloy, spalono sprzęt, a żołnierze w niewielkich grupach przedarli się do nie okupowanej Francji. Większość z nich została ewakuowana do Szkocji.

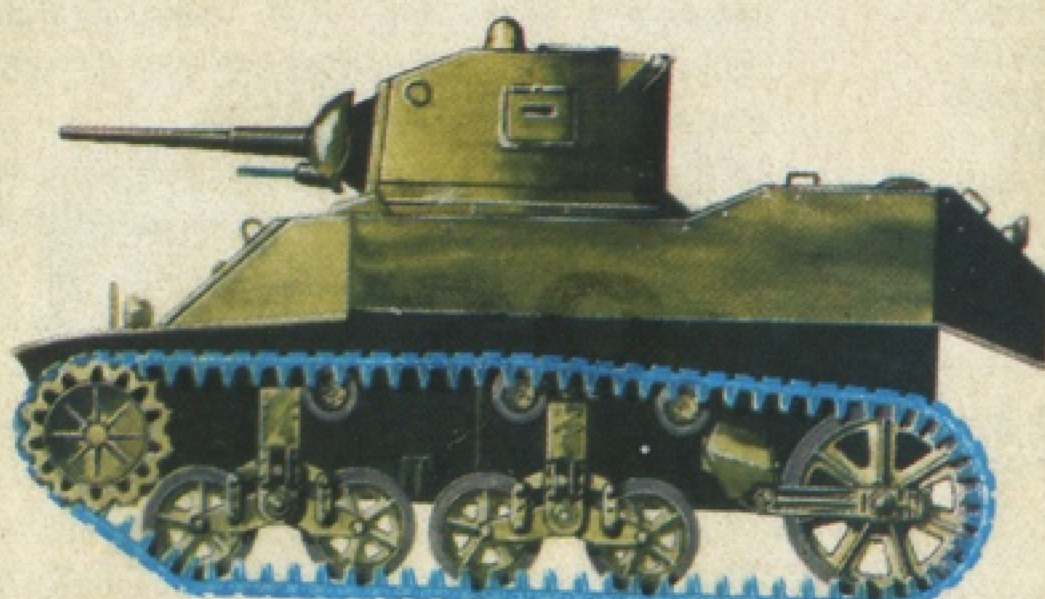
Pozostawione pod Paryżem inne oddziały 10 Brygady Kawalerii Pancernej, które nie zdążyły wejść do walki, zostały ewakuowane do Wielkiej Brytanii. W walkach wziął jedynie udział, choć zupełnie do tego nie przygotowany, 2 batalion czołgów 10 BKPanc. Walczył w rejonie Varreire. Mimo ciężkiej sytuacji zdołał się jednak wycofać i ewakuować do Wielkiej Brytanii.

Light Tank Mk. VI. Lekki czołg rozpoznawczy. Konstrukcja angielska z 1936 roku. Ciężar 4,9-5,3 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 12,7 i 1 km 7,7 mm lub 1 km 15 mm i 1 km 7,9 mm; pancerz 4-14 mm; prędkość 56 km/h. Wozy tego typu, produkowane w kilku odmianach — *Mk. VI, VIA, VIB* (na rysunku) i *VIC*, używane były w PSZ w 1940 roku do szkolenia

Oznaka 16 Samodzielnej Brygady Pancernej.

M5 General Stuart VI. Czołg lekki. Konstrukcja amerykańska z 1942 roku. Ciężar 15-15,7 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 działko 37 mm, 2 km 7,62 mm i 1 km 12,7 mm plot; pancerz 12-63 mm; prędkość 60 km/h. W PSZ używane były odmiany *M5* i *M5A1*, w latach 1943-1944 w te wozy były wyposażone pododdziały rozpoznawcze pułków pancernych dywizyj pancernych.

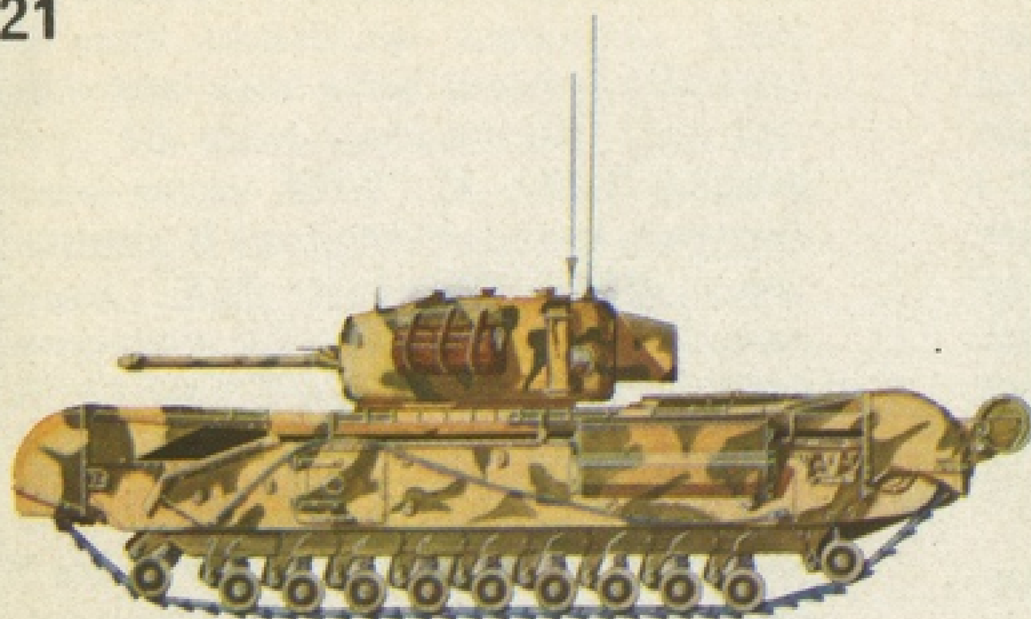
W lipcu 1940 roku polskie władze emigracyjne, które przeniosły się do Wielkiej Brytanii, podjęły wysiłek odbudowy Polskich Sił Zbrojnych. Żołnierzy ewakuowanych z Francji zgrupowano w obozach i rozpoczęto szkolenie w obsługiwaniu angielskiego sprzętu.

Pierwszy związek pancerny powstał w 1941 roku. Była to 16 Brygada Pancerna składająca się z trzech batalionów czołgów i kompanii towarzyszących. W 1942 roku 16 BPanc. weszła w skład formującej się właśnie 1 Dywizji Pancernej — w sile trzech batalionów czołgów, przeorganizowanych na 1, 2 i 3 pułk pancerny, i 16 zmotoryzowanego batalionu strzelców. W późniejszym okresie wyłączono 16 BPanc. z 1 DPanc. i stworzono z niej 16 Samodzielną Brygadę Pancerną.

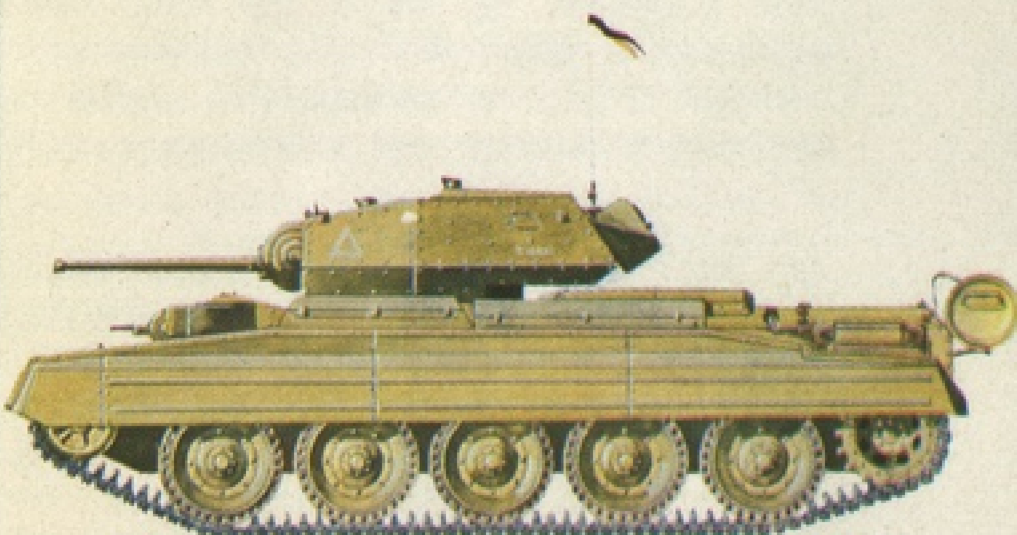
W końcowym okresie wojny 16 SBPanc. składała się z: 3 i 5 pułku pancernego, 14 pułku ułanów i 16 pułku dragonów oraz służb. Uzbrojona była w 108 czołgów, 72 transportery opancerzone i 32 samochody pancerne, nie licząc innego sprzętu. Pułki pancerne 16 SBPanc. miały w swoim wyposażeniu początkowo wozy *Churchill* i *Valentine*. Od maja 1942 roku wozy *Churchill* zostały zastąpione czołgami *Covenanter*.

W roku 1943 nastąpiło kolejne przezbrojenie — do służby weszły wówczas wozy *Crusader*. 16 SBPanc. nie brała udziału w walkach na froncie, do końca wojny stacjonowała w Szkocji.

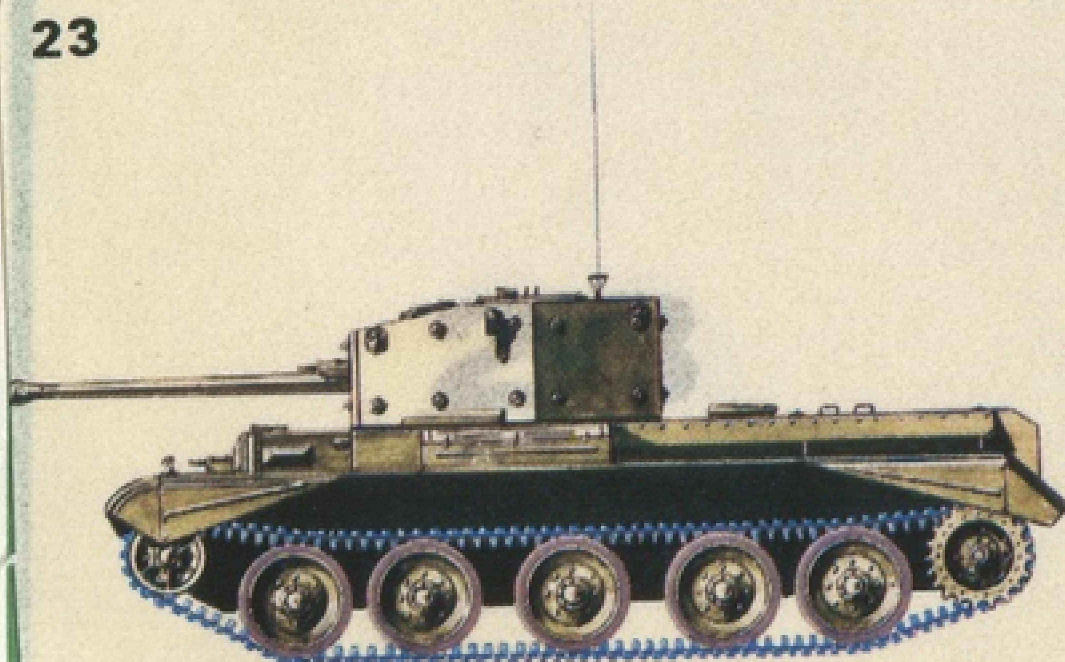
W lutym 1942 roku zaczęto tworzyć w Szkocji 1 Dywizję Pancerną. Zalążek kadr i oddziałów 1 DPanc. stanowili żołnierze 10 BK, która walczyła we wrześniu 1939 roku w Polsce, a później we Francji.
Uzbrojenie 1 DPanc. stanowiło pod koniec wojny 381 czołgów *Sherman*

Infantry Tank Mk. IV Churchill. Czołg ciężki wsparcia piechoty. Konstrukcja angielska z 1941 roku. Ciężar 38,5-39 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 armata 40 mm, 2 km 7,9 mm i 1 km 7,7 mm plot.; pancerz 16-102 mm; prędkość 26-28 km/h. Czołgi tego typu były uzbrojeniem m.in. 16 BPanc.

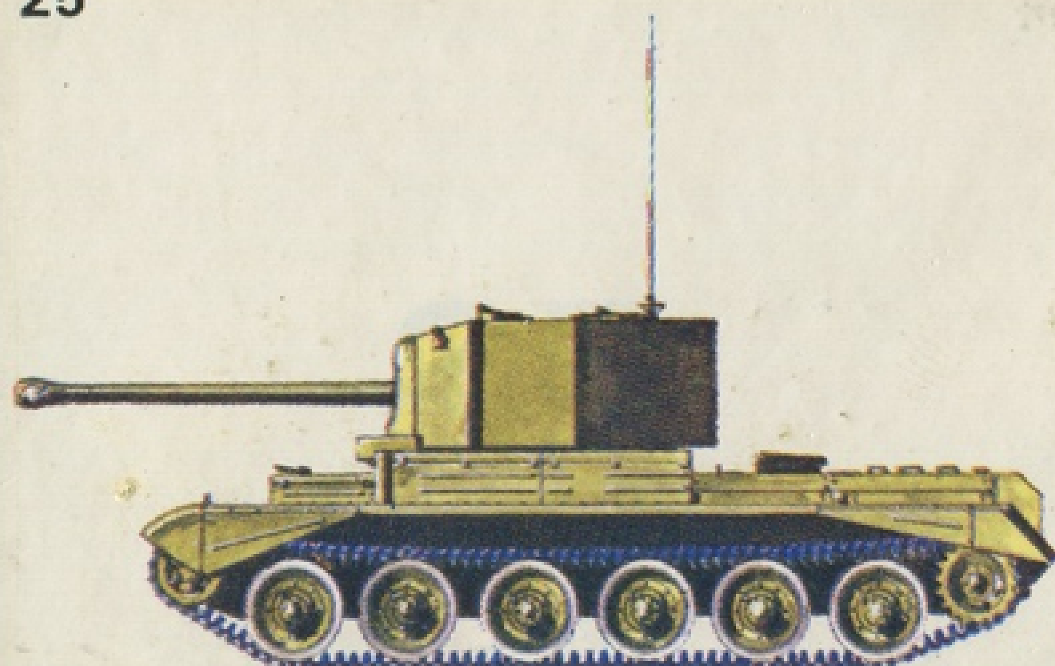
Cruiser Tank Mk. VI Crusader II. Czołg szybki. Konstrukcja angielska z 1940 roku. Ciężar 18-19,7 T; załoga 3-4; uzbrojenie: 1 armata 40 mm, 1 lub 2 km 7,9 mm; pancerz 8-49 mm; prędkość 42 km/h. Czołgi tego typu używane były w pułkach pancernych PSZ w Wielkiej Brytanii w latach 1942-1943.

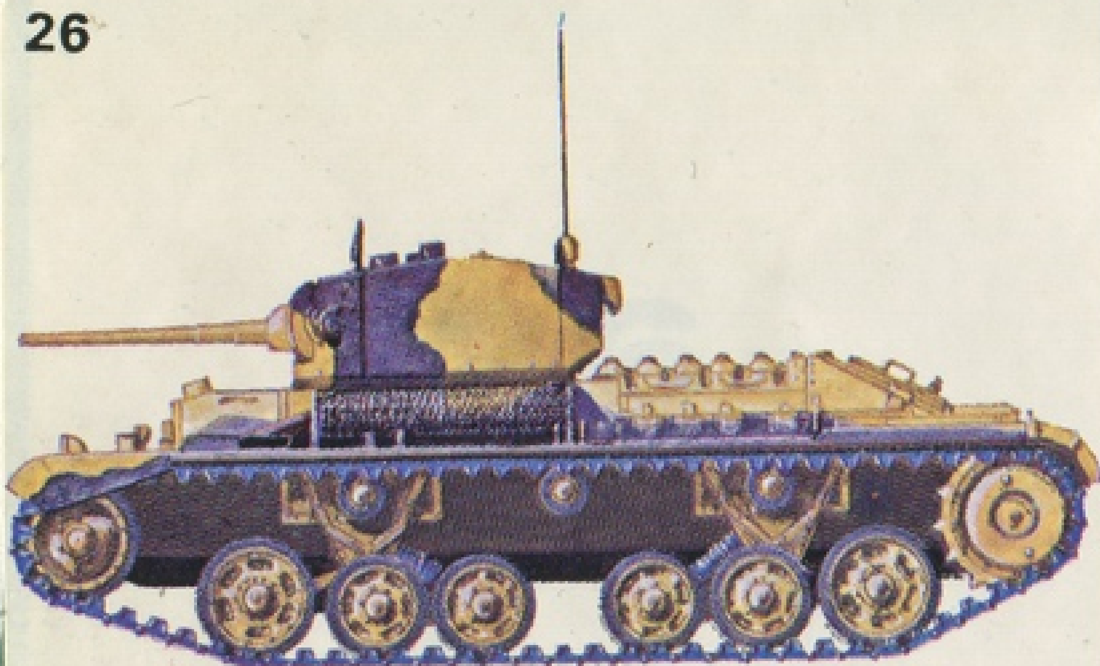
Cromwell VII. Czołg szybki. Konstrukcja angielska z 1944 roku. Ciężar 28 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 armata 75 mm, 2 km 7,9 mm; pancerz 8-101 mm; prędkość 52 km/h. W czołgi tego typu wyposażony był 10 psk z 1 DPanc.

Oznaka 1 Dywizji Pancernej noszona na rękawie munduru i malowana na wozach bojowych

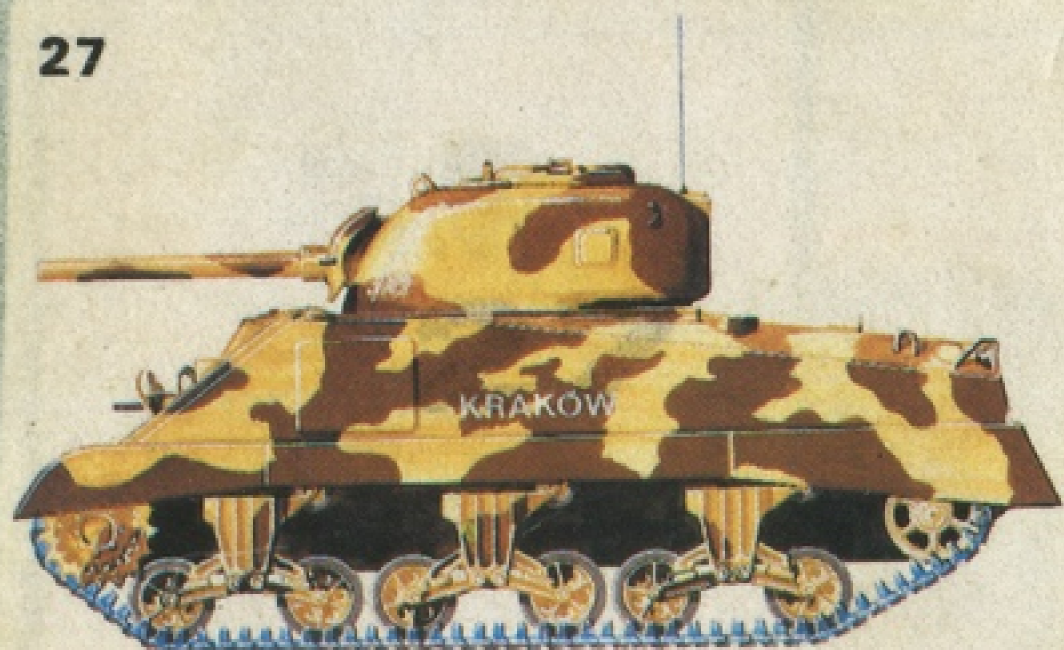

◄ *A30 Challenger*. Czołg średni. Konstrukcja angielska z 1943 roku. Ciężar 31,5-32,5 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 działo 76,2 mm, 1 km 7,62 mm; pancerz 10-101 mm; prędkość 51 km/h. Wozy *Challenger* używane były jako czołgi wsparcia w pułkach rozpoznawczych dywizji pancernych, wyposażonych w czołgi *Cromwell*. W roku 1944. w 10 psk 1 DPanc. w każdym plutonie czołgów był jeden wóz wsparcia.

◄ *Infantry Tank Mk. III. Valentine*. Lekki czołg wsparcia piechoty. Konstrukcja angielska z 1940 roku. Ciężar 16 lub 18,6 T; załoga 3-4; 1 działo 40 mm lub 57 mm lub 75 mm, 1-2 km 7,9 mm; pancerz 8-65 mm; prędkość 25 km/h. Wozy tego typu produkowane były w wielu wersjach. W latach 1940-1942 używane były w jednostkach pancernych PSZ w Wielkiej Brytanii i na Środkowym Wschodzie, pojedyncze wozy również w 1 pcz. 1 Armii WP

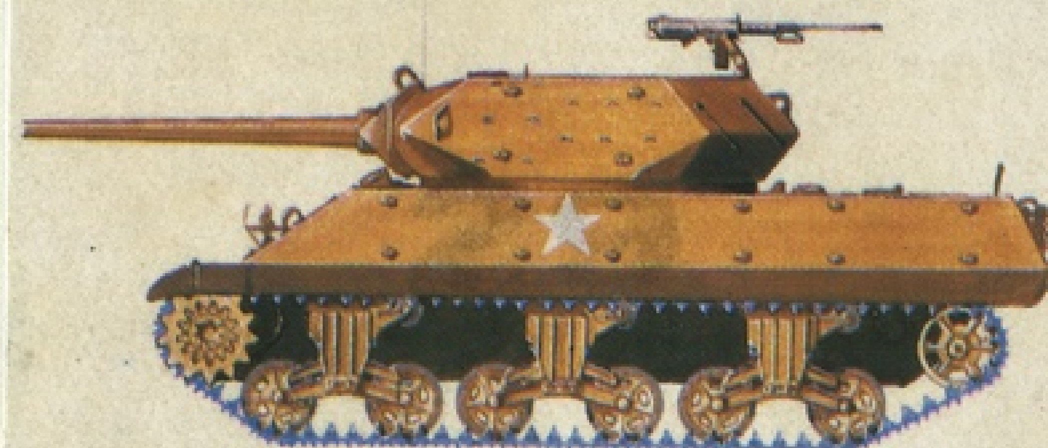

◄ *M4 General Sherman*. Czołg średni. Konstrukcja amerykańska z 1942 roku. Ciężar 30-32 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 działo 75 mm lub 76 mm, 2 km 7,62, 1 km 12,7 mm plot.; pancerz 25-81 mm lub 15-101,6 mm; prędkość 40-50 km/h. Wozy tego typu były zasadniczym sprzętem jednostek pancernych PSZ w latach 1943-1945. Używane były wersje *M4A1* do *M4A5*, z różnymi silnikami — do końca roku 1944 z armatami 75 mm i, w części wozów 76,2 mm, a od roku 1944 ulepszone wersje z grubszym pancerzem i armatą 76 mm. Niewielkie ilości *Shermanów* używane były w Ludowym WP.

▲ *Crusader III/AAII*. Przeciwlotnicze działo samobieżne. Konstrukcja angielska z 1943 roku. Ciężar 19 T; załoga 3; uzbrojenie: 2 działa 20 mm plot.; pancerz 10-52 mm; prędkość 48 km/h. Od roku 1943 używane w plutonach plot. pułków pancernych PSZ, od roku 1944 tylko w szwadronie sztabowym 1 DPanc.

M 10. Przeciwpancerne działo samobieżne (niszczyciel czołgów). Konstrukcja amerykańska z 1942 roku. Ciężar 28,6-29,7 T; załoga 5; 1 armata 75 mm (na rysunku) lub 1 armata 76,2 mm (ta odmiana nosiła nazwę *Achilles*), 1 km 12,7 mm plot.; pancerz 12-63 mm; prędkość 48-50 km/h. Wozy *M10* i *Achilles* były sprzętem pułków artylerii pancernej 1 i 2 DPanc. ▼

i *Cromwell* (wyposażony był w nie 10 pułk strzelców konnych, który poza tym miał kilka wozów *Challenger*), 48 dział pancernych (początkowo wozy *M10* i *Achilles*, później *Sexton*), 6 czołgów rozpoznawczych *Stuart*, 325 transporterów opancerzonych *Uniwersal* i *Bren Carrier*, *M3A1 Half Track* i *M3A1 Scout Car*, 190 samochodów pancernych (*Scout Car Humber*).

W skład dywizji wchodziły jednostki pancerne: 10 Brygada Kawalerii Pancernej z 1 i 2 pułkiem pancernym, 24 pułkiem ułanów i 10 pułkiem dragonów, 10 pułk strzelców konnych, 1 i 2 pułk artylerii motorowej oraz 1 pułk artylerii przeciwpancernej.

W ostatnich dniach lipca 1944 roku dywizja wylądowała w Normandii. Pierwszą bitwą, jaką przyszło stoczyć polskim czołgistom, była bitwa w rejonie Falaise, gdzie dywizja przełamała niemiecką obronę, zdobywając szereg umocnionych miejscowości i tocząc ciężkie walki w pobliżu Chambois i wzgórza Mont Ormel. Straty poniosła duże — 100 czołgów i 446 zabitych. W walkach tych Polacy zniszczyli 70 niemieckich czołgów, 500 samochodów i 100 dział.

Po krótkim odpoczynku 1 DPanc. znów ruszyła do walki. Zdobyła szereg miast belgijskich, później holenderskich. Szczególnie ciężkie walki toczyły się o umocniony rejon Moerdijk.

W pierwszych dniach kwietnia 1945 roku 1 DPanc. rozpoczęła ostatni etap swego szlaku bojowego rozwijając natarcie na Wilhelmshaven. Przełamawszy zewnętrzny pierścień hitlerowskiej obrony dywizja zajęła tę dużą bazę morską. W Wilhelmshaven poddało się dywizji 10 dowództw dywizyj piechoty, 8 pułków piechoty i artylerii, 3 admirałów i generałów oraz 1900 oficerów i 32 000 szeregowych. Na zdobycz wojenną składały się m.in. 3 krążowniki, 18 okrętów podwodnych, szereg mniejszych jednostek, amunicja, materiały i tysiące ton żywności.

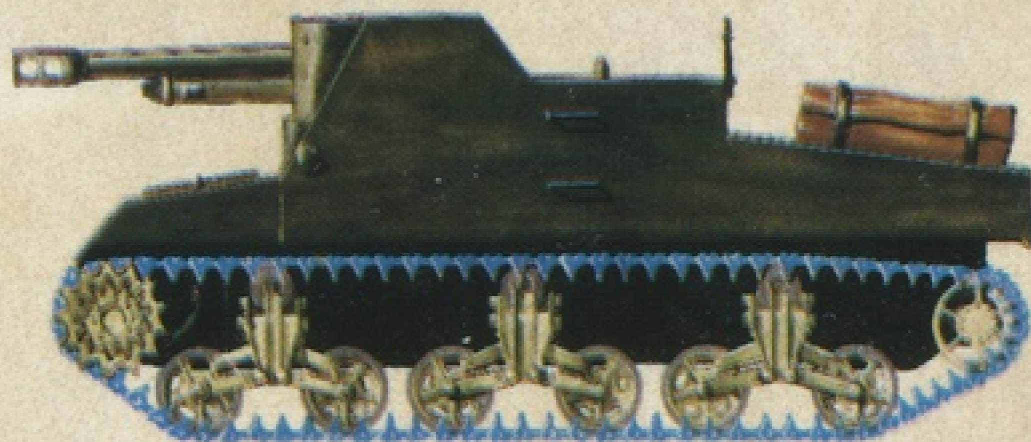
31

▲ *Archer*. Działo samobieżne. Konstrukcja angielska z 1943 roku. Ciężar 18 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 76,2 mm; pancerz 16-65 mm; prędkość 40 km/h. Niewielkie ilości wozów tego typu używane były w pułkach artylerii pancernej PSZ.

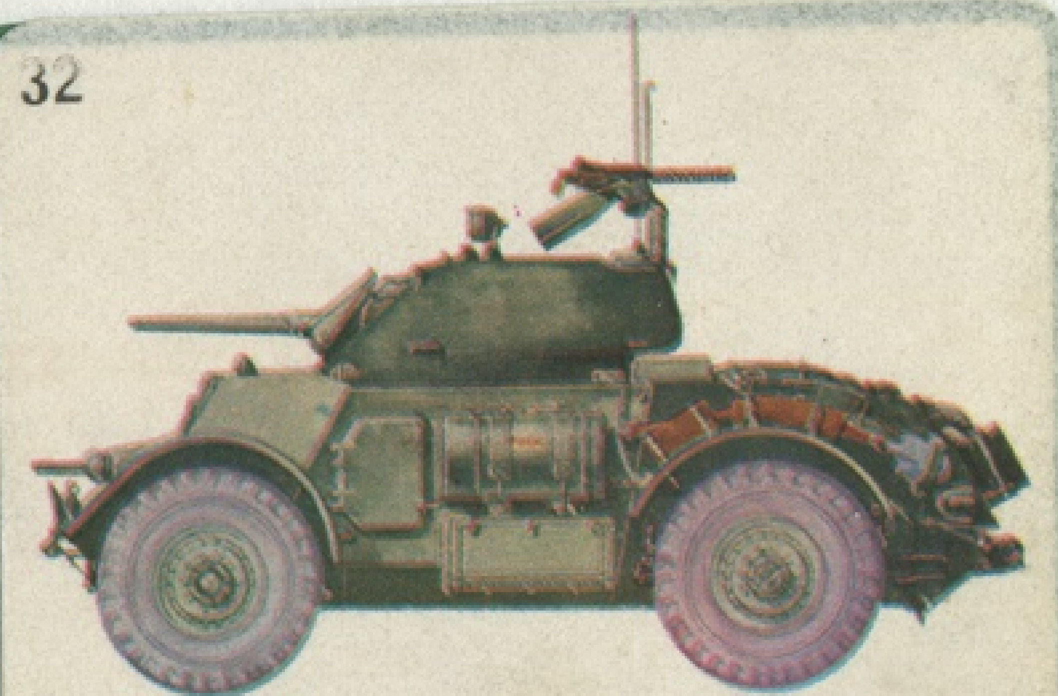
M6 Staghound. Mk.1 (*T17E1*). Samochód pancerny. Konstrukcja amerykańska z 1943 roku. Ciężar 13 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 działko 37 mm i 2 km 7,62 mm; pancerz 10-32 mm; prędkość 90 km/h. W wozy tego typu wyposażone były pułki rozpoznawcze (pułki ułanów) 2 Korpusu w latach 1943-1945. ▼

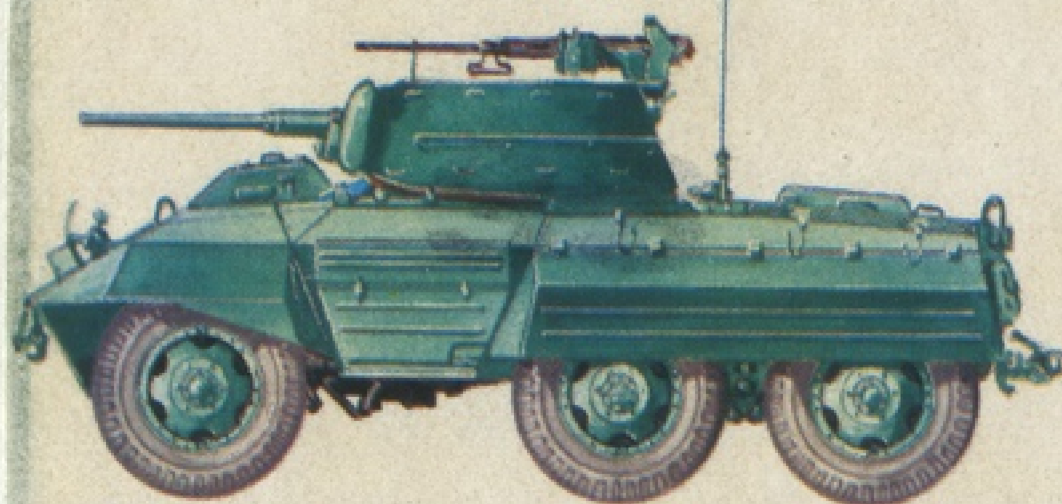
30

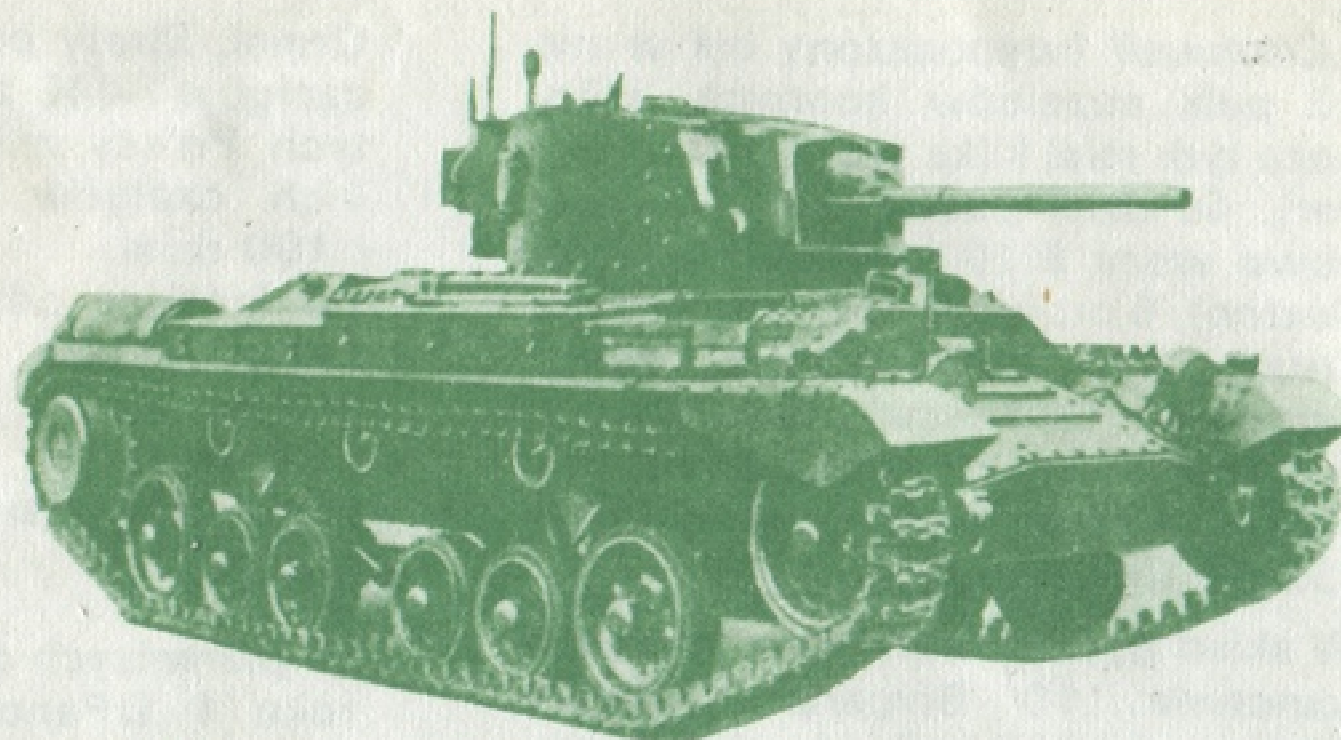
◀ *Sexton*. Działo samobieżne. Konstrukcja kanadyjska z 1943 roku. Ciężar 25,8 T; załoga 6; uzbrojenie: 1 haubica 87,6 mm, 2 km 7,7 plot.; pancerz 12-76 mm; prędkość 40 km/h. Działa *Sexton* używane były w pułkach artylerii pancernej — 1 pamot. 1 DPanc. i 7 pak 2 DPanc.

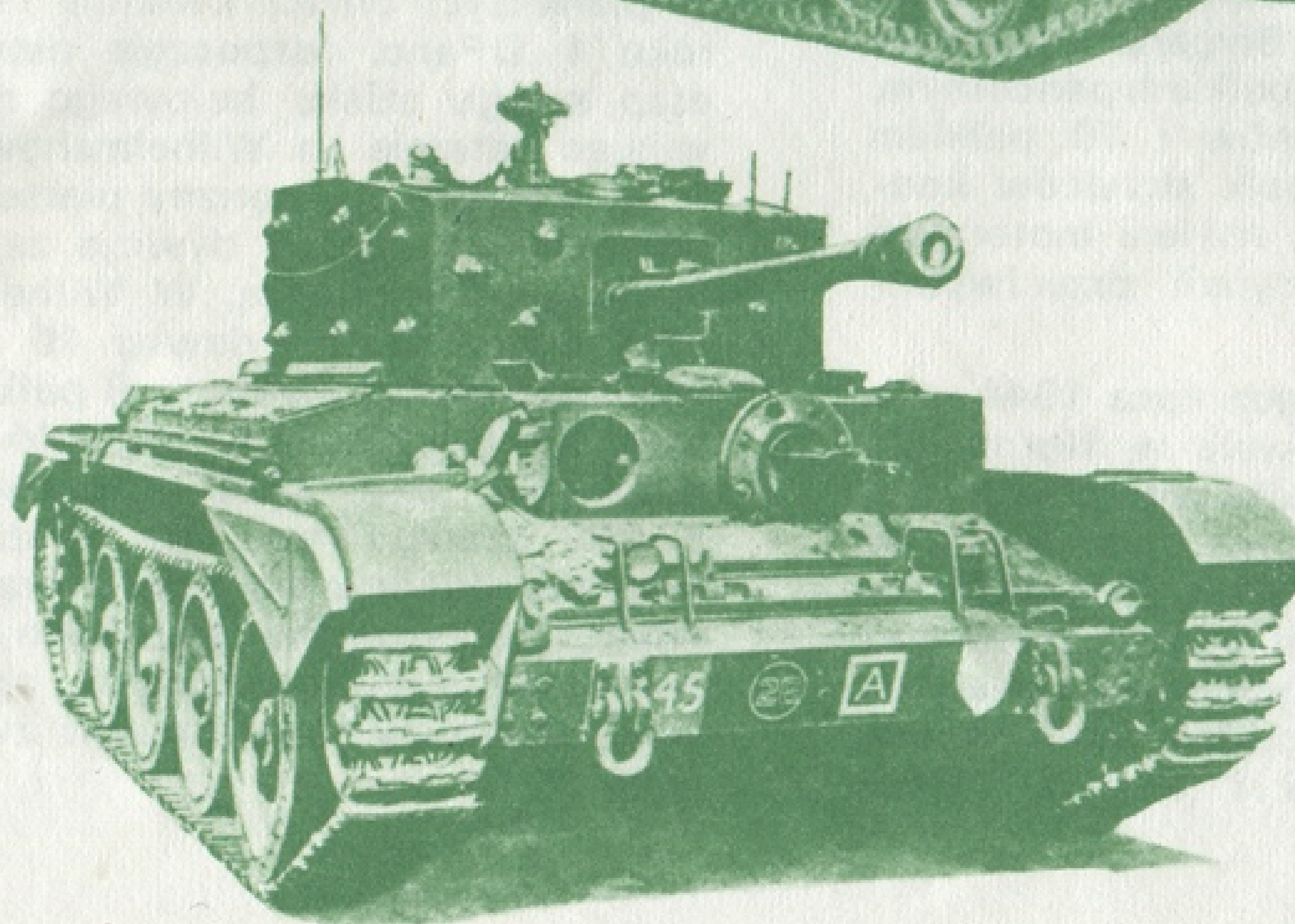
32

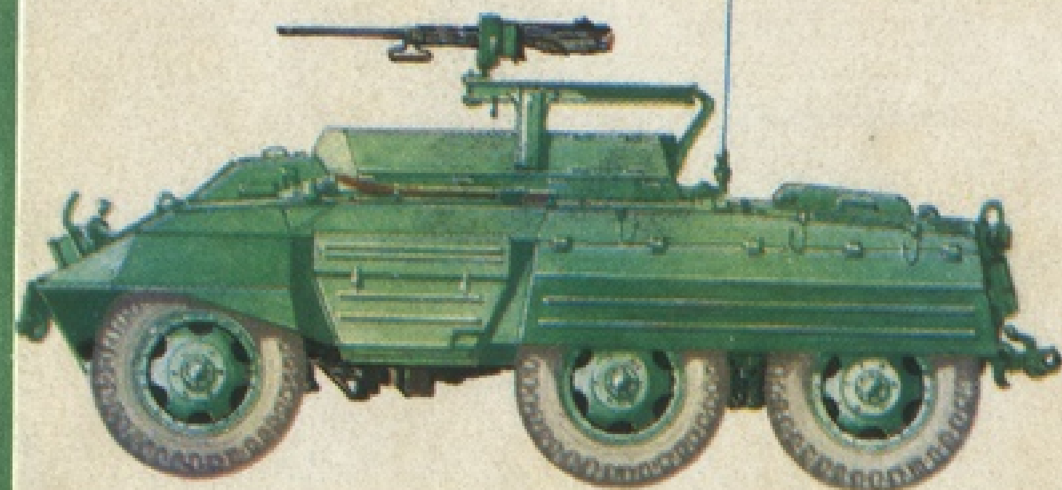

M8 Greyhound. Samochód pancerny. Konstrukcja amerykańska z 1943 roku. Ciężar 7,5 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 37 mm, 1 km 12,7 mm, 1 km 7,62 mm, pancerz 5,4-16 mm; prędkość 90 km/h. Używane w pułkach ułanów 2 Korpusu.

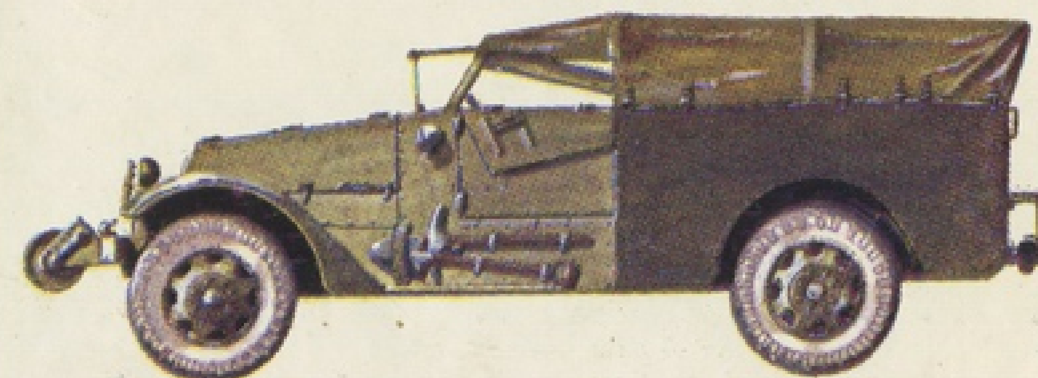

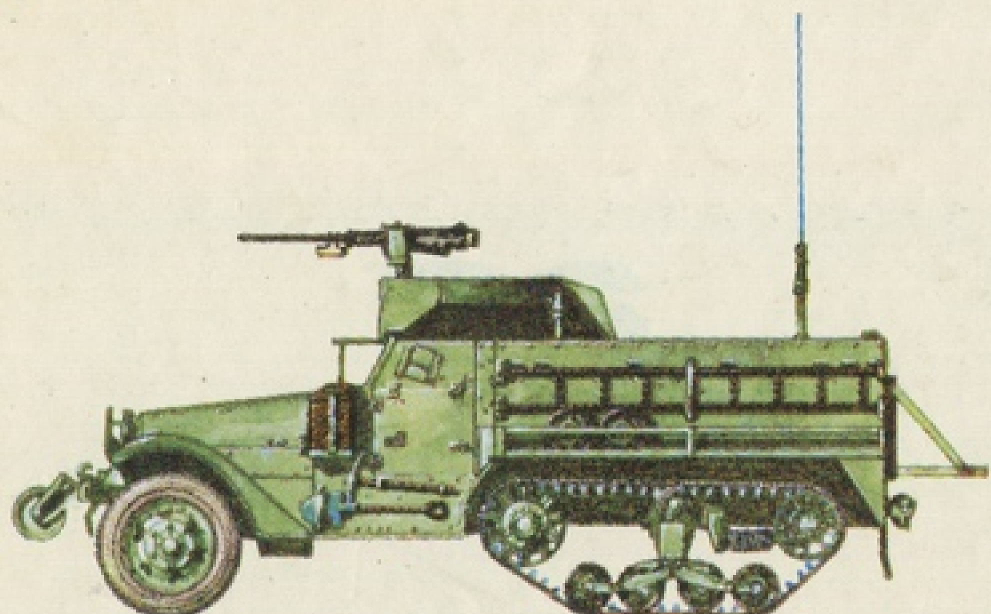

M20. Samochód pancerny, sztabowy. Konstrukcja amerykańska, zmodernizowany *Greyhound.* Ciężar 7 T; załoga 6; uzbrojenie: 1 km 12,7 mm; pancerz 5,4-16 mm; prędkość 90 km/h. Używane w jednostkach pancernych i piechoty 2 Korpusu.

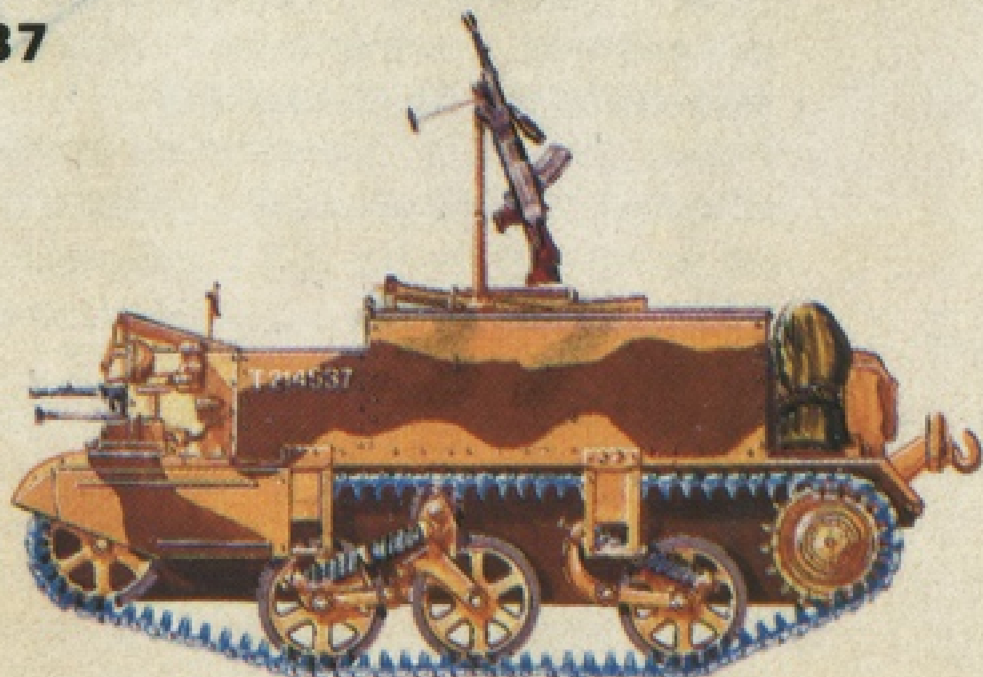

M3A1 Scout Car. Opancerzony samochód rozpoznawczy. Konstrukcja amerykańska z 1939 roku. Ciężar 4-4,9 T; załoga 2+6; uzbrojenie: bez uzbrojenia stałego; pancerz do 12 mm; prędkość 90 km/h. Scout Cary używane były w latach 1942-1945 w pułkach rozpoznawczych 2 Korpusu. W niewielkich ilościach używane też były w 1 i 2 Armii WP.

M3A2 Half Track. Transporter opancerzony. Konstrukcja amerykańska z 1941 roku. Ciężar 7,9-8,1 T; załoga 1+9 ÷12; uzbrojenie: 1 km 12,7 mm; pancerz 6,4-12,7 mm; prędkość 72 km/h. Budowany w wielu wersjach służył w oddziałach PSZ, jak również 1 i 2 Armii WP, jako samochód rozpoznawczy, transporter opancerzony, wóz dowodzenia, ciągnik artyleryjski itd. Po wojnie używały *Half Tracków* m.in. wojska KBW.

Universal Carrier Mk. II. Transporter opancerzony. Konstrukcja angielska z 1940 roku. Ciężar 3,8-4,3 T; załoga 1 + 2 + 3; uzbrojenie: 1 km 7,69 mm; pancerz 7-10 mm; prędkość 48-60 km/h. Budowany w wielu wersjach, używany przez wszystkie pododdziały piechoty PSZ oraz w 1 i 2 Armii WP.

W latach 1942-1943 na Środkowym Wschodzie zorganizowano w ramach Armii Polskiej na Wschodzie, 2 Samodzielną Brygadę Pancerną. 2 SBPanc. miała w swym składzie 4 i 6 pułk pancerny, z których każdy liczył 52 czołgi (początkowo *Valentine*, potem *Sherman*) i 1 pułk ułanów z czołgami lekkimi (*Stuart*). W maju 1945 roku 2 SBPanc., zasilona dodatkowo kompanią komandosów, miała 264 czołgi i działa pancerne (*Sherman, M10* i *Achilles*), 95 transporterów (*Universal Carrier*) i 43 samochody pancerne.

Brygada brała udział w kampanii włoskiej, otrzymując chrzest bojowy w bitwie o Monte Cassino i Piedimonte (11-25.V.1944). Później walczyła o Ankonę, na wybrzeżu Adriatyku, w Apeninach Północnych, a wiosną 1945 roku o Bolonię.

Wiosną 1945 roku w Armii Polskiej na Bliskim Wschodzie, z uzupełnień 2 Korpusu Polskiego we Włoszech, organizować poczęto 14 Samodzielną Wielkopolską Brygadę Pancerną, której wyposażenie pod koniec wojny stanowiło 208 czołgów i dział pancernych (*Sherman, Sexton, M10*), 72 transportery i 32 samochody pancerne, nie licząc innego sprzętu. 14 SWBPanc. nie wzięła już udziału w walkach.

Pod koniec wojny, w 2 Korpusie Polskim we Włoszech organizowała się 2 Warszawska Dywizja Pancerna, która również nie zdążyła wejść do walki.

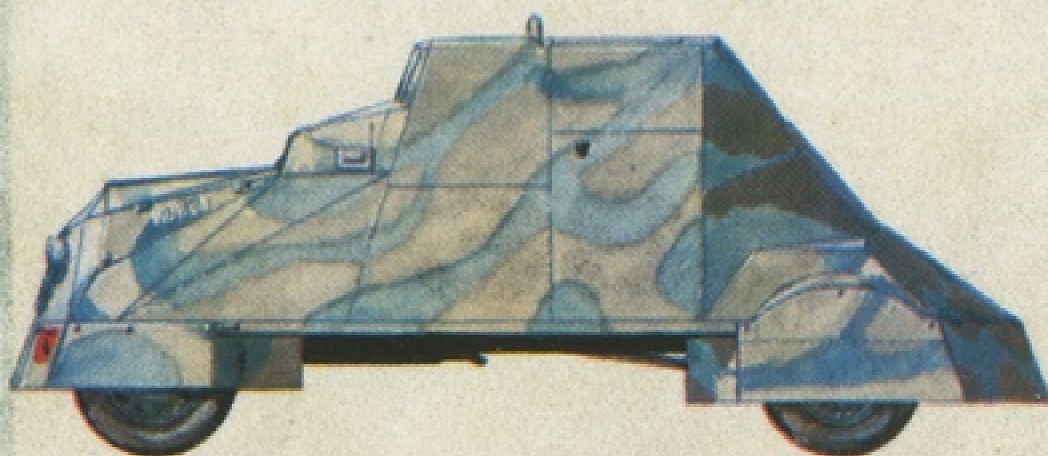
***

Nie tylko jednostki pancerne dysponowały sprzętem pancernym. I tak np. dywizjon rozpoznawczy Samodzielnej Brygady Karpackiej (późniejszy pułk ułanów karpackich), będącej jednostką piechoty, w walkach na froncie afrykańskim używał czołgów *Crusader*, a później samochodów pancernych *Staghound* (52 samochody *Staghound Mk. 1* i 15 samochodów *Staghound Mk. 2* z haubicą 76,2 mm).

9 pułk ułanów małopolskich 4 DP, 12 pułk ułanów podolskich 3 DSK i 15 pułk ułanów wielkopolskich 5 KDP miały po 28 samochodów *Staghound* i po 24 samochody *Scout Car Humber*.

Sprzęt pancerny — transportery *Universal Carrier, Bren Carrier, M3 A1 Scout Car* i *M3A1 Half Track* — znajdował się też w wyposażeniu jednostek piechoty. 19 i 29 Zgrupowanie Piechoty, walczące na froncie zachodnim miały np. 80 transporterów.

Pod koniec wojny na froncie zachodnim działało 415 polskich czołgów i dział pancernych, 405 transporterów opancerzonych i 190 samochodów pancernych. Na froncie włoskim w jednostkach polskich walczyły 264 czołgi, 1232 transportery opancerzone i 440 samochodów pancernych.

38

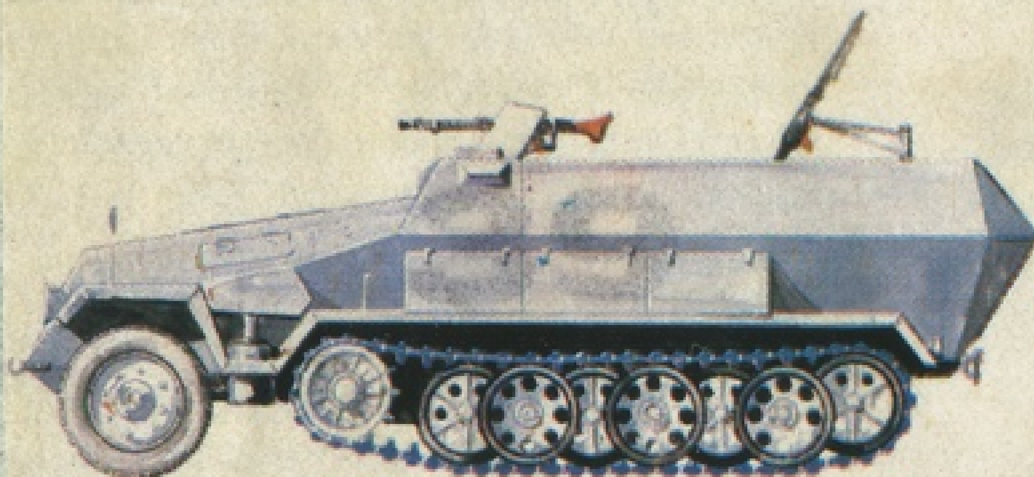
„Kubuś". Samochód pancerny — transporter opancerzony. Konstrukcja polska z sierpnia 1944 roku, wykonana siłami powstańców. Brał kilkakrotnie udział w walkach na Powiślu.

◀

▶

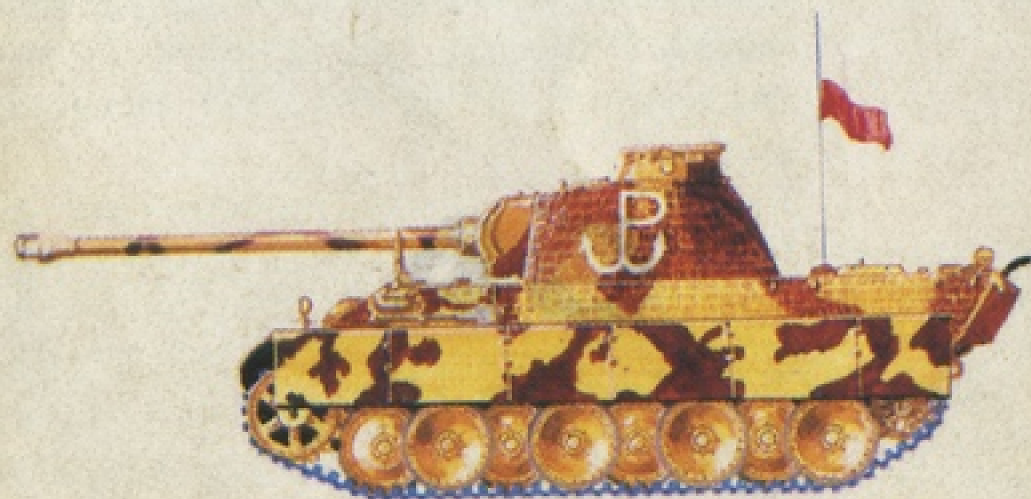
Jagdpanzer 38 Hetzer „Chwat". Niszczyciel czołgów. Konstrukcja niemiecka z 1943 roku. Ciężar 16 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 75 mm, 1 km 7,92 mm; pancerz 8-60 mm; prędkość 42 km/h. Działa *Hetzer* zdobył oddział harcerski „Chwaty". Jedno z nich, nazwane „chwatem", walczyło w okolicy Poczty Głównej, drugie zostało wbudowane w brygadę i służyło jako nieruchomy punkt ogniowy.

41

39

◀

Sd. Kfz. 251 Transporter pancerny, Konstrukcja niemiecka z 1939 roku. Ciężar 8,5 T; załoga 2 + 10; uzbrojenie: bez stałego uzbrojenia; pancerz 7-12 mm; prędkość 50 km/h.

40

◀

Pz. Kpfw. V Panther G. Czołg średni. Konstrukcja niemiecka z 1943 roku. Ciężar 45,5 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 armata 75 mm, 3 km 7,92 mm; pancerz 15-120 mm; prędkość 53 km/h. Dwa wozy *Panther* zdobyli żołnierze batalionu „Zośka". Sformowane w pluton pancerny oddały wielkie usługi w walkach na Woli. Trzeci czołg *Panther* zdobyli powstańcy na Ochocie.

Trudno właściwie mówić o powstańczej broni pancernej — jako taka nie istniała, nie sposób jednak nie wspomnieć o wozach bojowych użytych w powstaniu.
Najciekawszy bezwzględnie był samochód pancerny „Kubuś". Zbudowany został przez powstańców w sierpniu 1944 roku. Podwozie „Kubusia" — to podwozie seryjnego samochodu ciężarowego typu *Chevrolet,* nadwozie sporządzono w prywatnym warsztacie, oddanym powstańcom do dyspozycji.
Prócz „Kubusia" powstańcy używali również innych wozów — zdobytych na wrogu. Były to: kilka niemieckich półgąsienicowych transporterów opancerzonych *Sd. Kfz. 251,* samochód pancerny *BA-20M* (produkcji radzieckiej, zdobyty przez Niemców na froncie i używany przez policję), włoski czołg *M 13/40,* dwa działa pancerne *Hetzer,* trzy czołgi typu *Panther* i opancerzona ciężarówka.

15 maja 1943 roku na rozkaz dowództwa 1 Dywizji im. T. Kościuszki powstał 1 pułk czołgów im. Bohaterów Westerplatte. 20 lipca 1943 roku przybywają do pułku, stacjonującego w miejscowości Biełomut, pierwsze czołgi — wozy *T-34*, *T-70*, kilka *Valentine* i kilka *Sherman*.

Nieustanny napływ ochotników spowodował konieczność nadania polskim jednostkom szerszych ram organizacyjnych.

W lipcu 1943 roku powstaje 1 Korpus Polskich Sił Zbrojnych. Organizują się nowe jednostki. Rozwijają się różne oddziały pancerne. Utworzony zostaje 1 samodzielny batalion rozpoznawczy wyposażony w lekkie czołgi *T-70*.

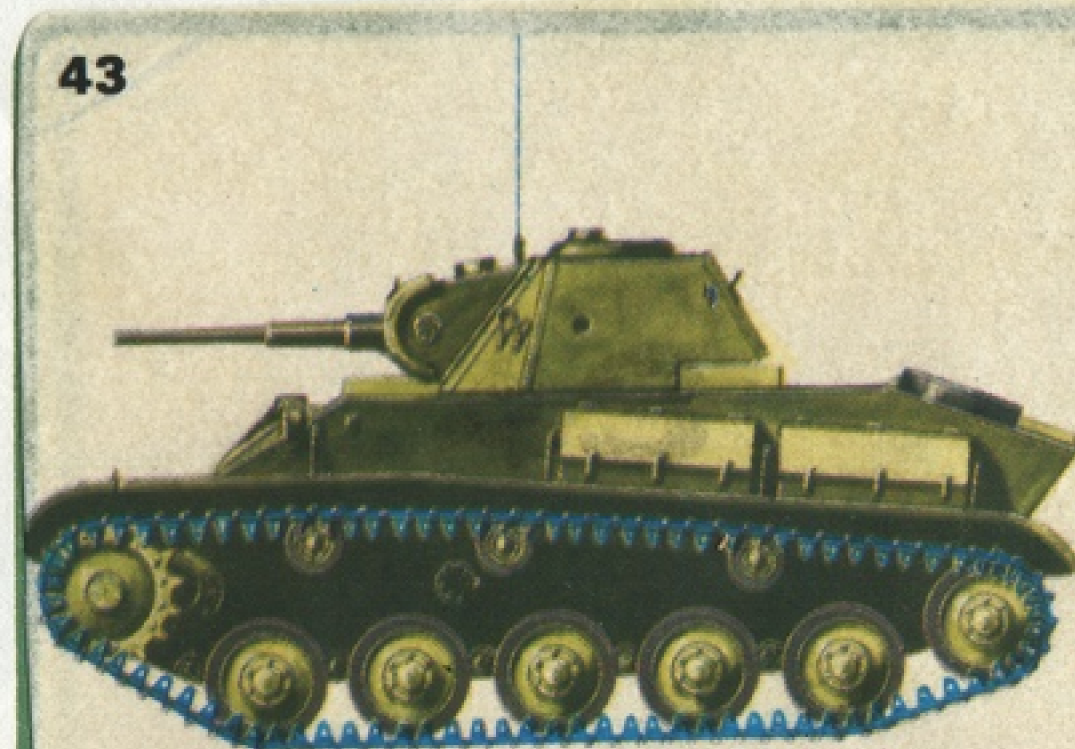
Na bazie istniejącego 1 pcz. powołano do życia w sierpniu 1943 roku 1 Brygadę Pancerną im. Bohaterów Westerplatte. W jej skład wszedł 1 pcz. i nowo sformowane: 2 pcz. i 1 batalion piechoty zmechanizowanej. 19 września czołgiści 1 pcz. otrzymali rozkaz gotowości bojowej, a 22 ruszyli na front. Swój bojowy chrzest otrzymali 12-13.X. 1943 roku w bitwie pod Lenino.

Bitwa pod Lenino, w której 1 pcz. wziął udział jako wsparcie pancerne 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki, była ciężkim egzaminem dla naszych czołgistów. Podmokły i bagnisty teren, olbrzymie nasycenie niemieckich linii obronny`. artylerią, nieprzerwane naloty *Stukasów* — to wszystko stwarzało warunki wymagające olbrzymiego hartu i wysokich umiejętności. Polscy żołnierze podołali temu zadaniu zdobywając uznanie dowództwa.

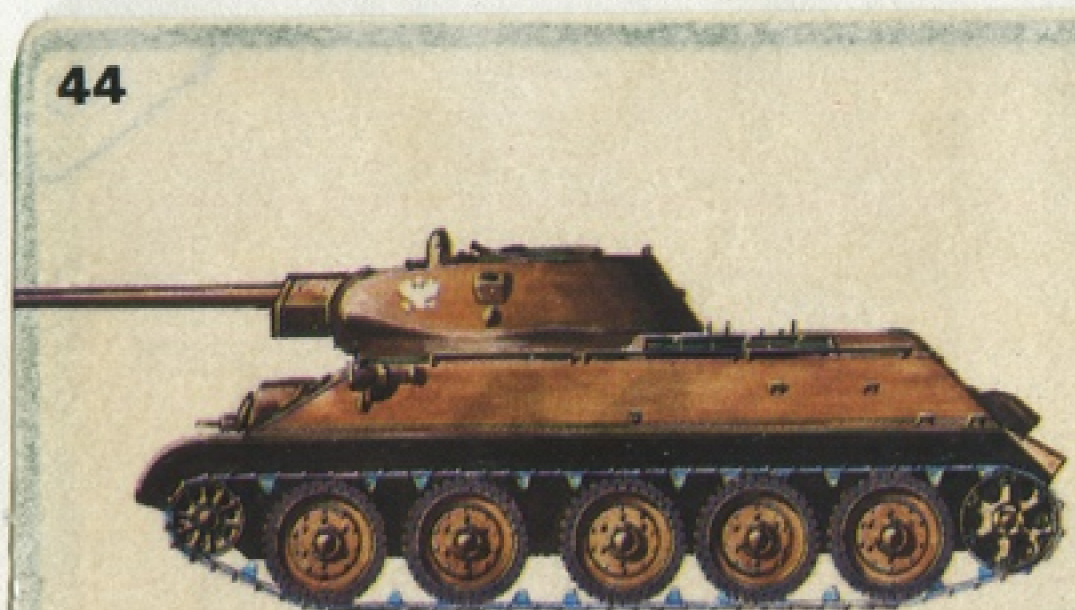
1 BPanc. wsławiła się w niespełna rok później, w sierpniu 1944 roku, odgrywając decydującą rolę w walkach o utrzymanie przyczółka na zachodnim brzegu Wisły, tzw. przy-

Orzeł piastowski noszony na czapkach przez żołnierzy 1 Armii WP i malowany na wozach bojowych.

T-70. Czołg lekki. Konstrukcja radziecka z 1942 roku. Ciężar 9,2-9,8 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 działo 45 mm, 1 km 7,62 mm; pancerz 10-45 mm; prędkość 45 km/h. Wóz był używany w sztabach i dowództwach jednostek WP jako czołg rozpoznawczy i do utrzymania łączności.

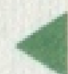

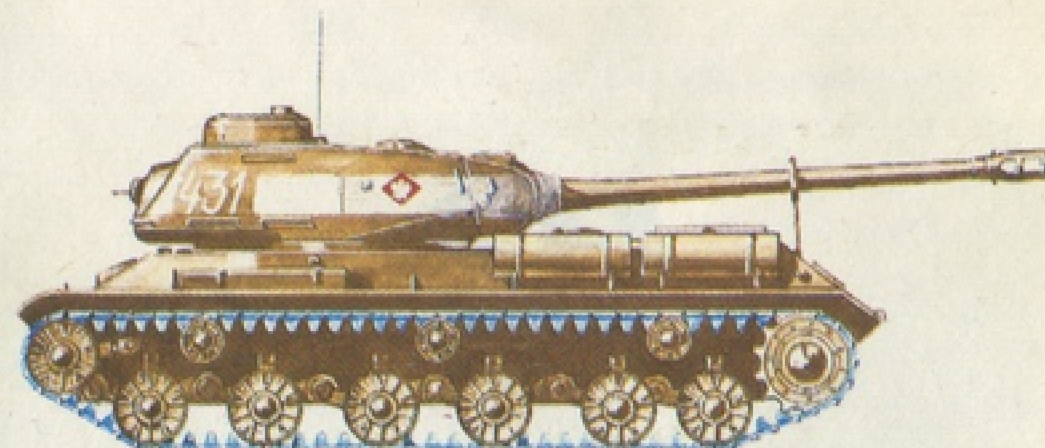
T-34. Czołg średni. Konstrukcja radziecka z 1939 roku, wielokrotnie modernizowana. Na rysunku wersja produkcyjna z lat 1941-1942. Ciężar 28 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 76,2 mm, 3 km 7,62 mm; pancerz 40-60 mm; prędkość 53 km/h. Wozy *T-34* tej i późniejszych wersji były zasadniczym sprzętem jednostek pancernych 1 i 2 Armii WP.

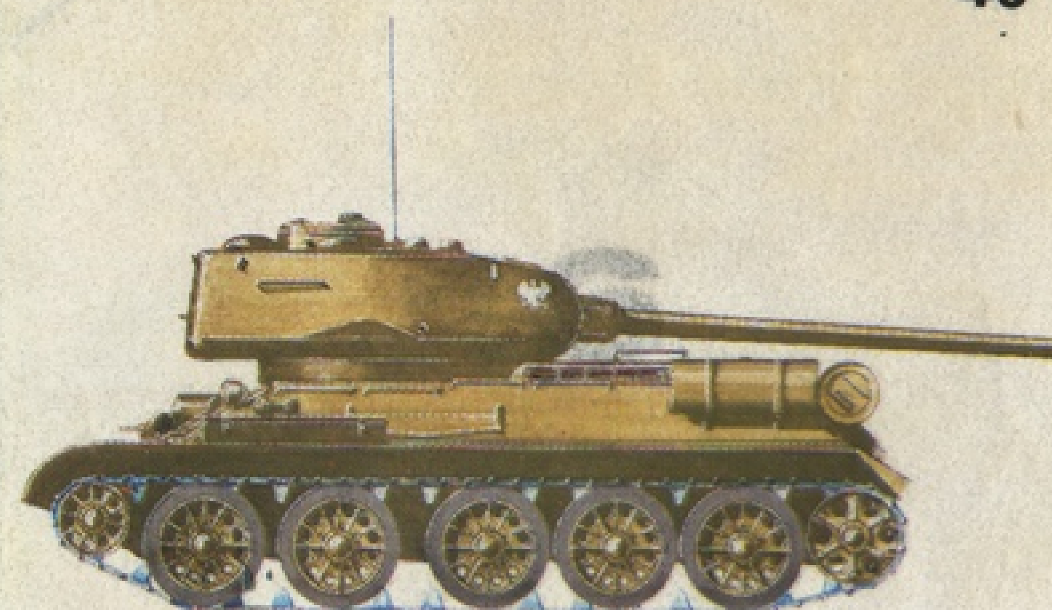
ODDZIAŁY PANCERNE LUDOWEGO WOJSKA POLSKIEGO

T-34. Czołg średni. Konstrukcja radziecka z 1939 roku, wielokrotnie modernizowana. Na rysunku wersja produkcyjna z lat 1942-1943. Ciężar 30-31 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 76,2 mm, 2 km 7,62 mm; pancerz 40-60 mm; prędkość 53 km/h.

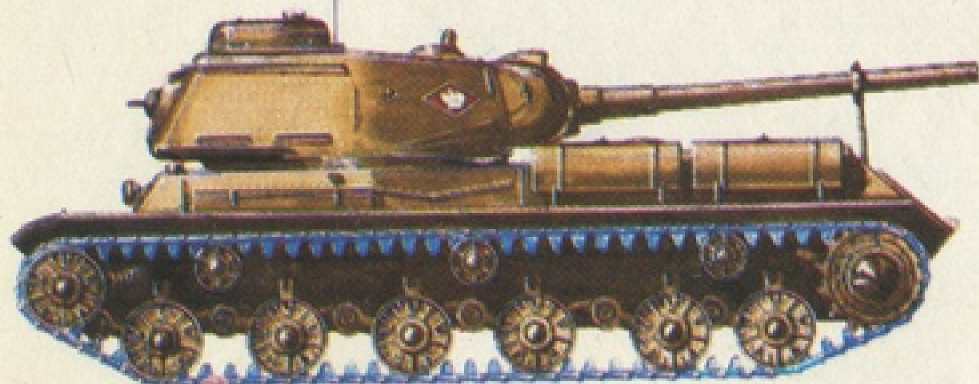

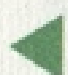

T-34-85. Czołg średni. Konstrukcja radziecka z 1943 roku, powstała w wyniku modernizacji wozów *T-34*. Na rysunku wersja produkcyjna z lat 1944-1945. Ciężar 32 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 armata 85 mm, 2 km 7,62 mm; pancerz 20-75 mm; prędkość 50 km/h. Wozy *T-34-85* były zasadniczym sprzętem bojowym jednostek pancernych WP od końca 1944 roku. Po wojnie wozy tego typu zmodernizowane i oznaczone jako T-34-85M, budowane były przez polski przemysł obronny.

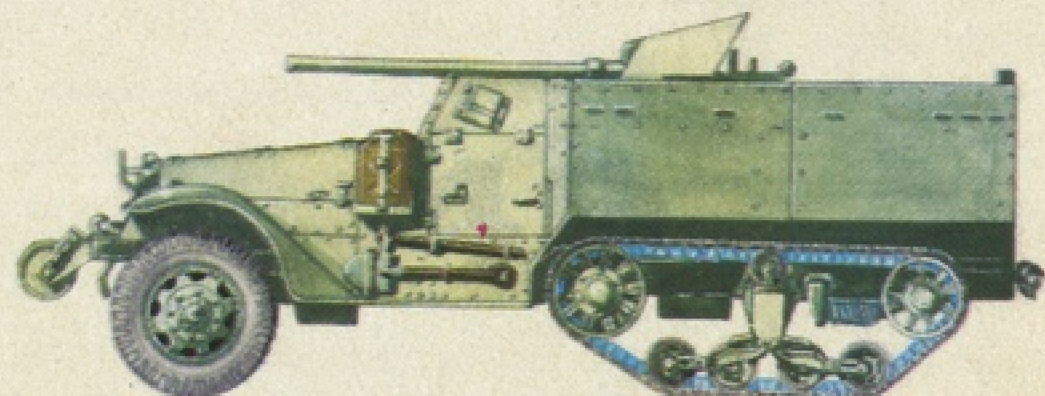
IS-2. Czołg ciężki. Konstrukcja radziecka z 1943 roku. Ciężar 46 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 122 mm, 1 km 12,7 mm, 3 km 7,62 mm; pancerz 20 ÷ 160 mm; prędkość 37 km/h. Podstawowy czołg pułków czołgów ciężkich. Wozy te miały również otrzymać organizowane 6 i 7 pczc.

SU-57. Pancerne działo samobieżne. Konstrukcja amerykańska z 1942 roku. Transporter opancerzony *M3 Half Track* z armatą 57 mm. Działa tego typu używane były w 7 samodzielnym dywizjonie artylerii pancernej 1 Armii WP.

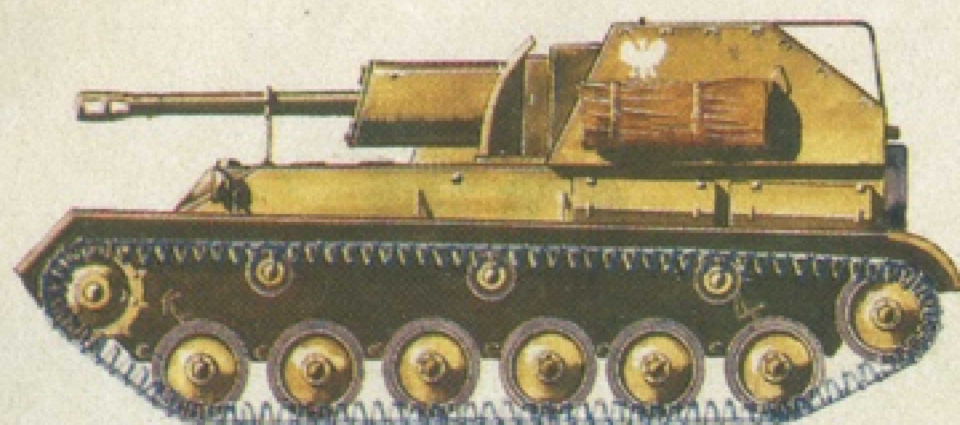

IS-1. Czołg ciężki. Konstrukcja radziecka z 1943 roku. Ciężar 44 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 85 mm, 1 km 12,7 mm, 3 km 7,62 mm; pancerz 20 ÷ 160 mm; prędkość 37 km/h. W wozy tego typu wyposażony był 4 pczc.

50

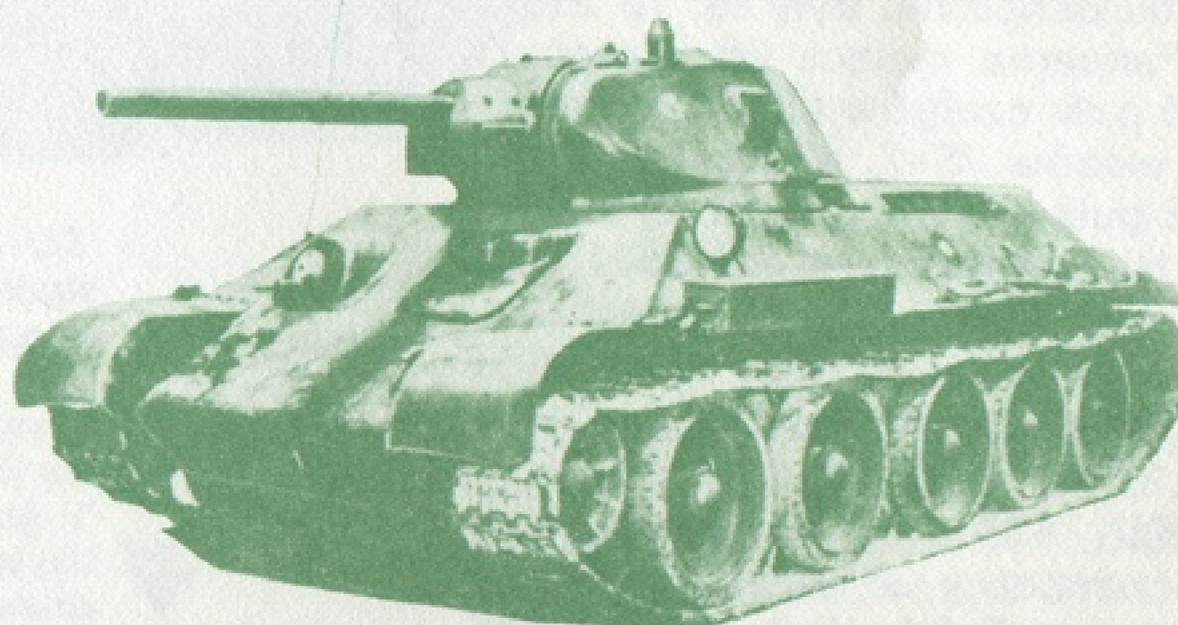

◀ *SU-76 M.* Lekkie działo pancerne. Konstrukcja radziecka z 1943 roku. Ciężar 10,2 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 76,2 mm; pancerz 10 ÷ 35mm; prędkość 45 km/h. Sprzęt samodzielnych dywizjonów pancernej dywizji piechoty, 24 papanc 2 Armii WP i formowanych 49, 51 i 52 papanc.

51

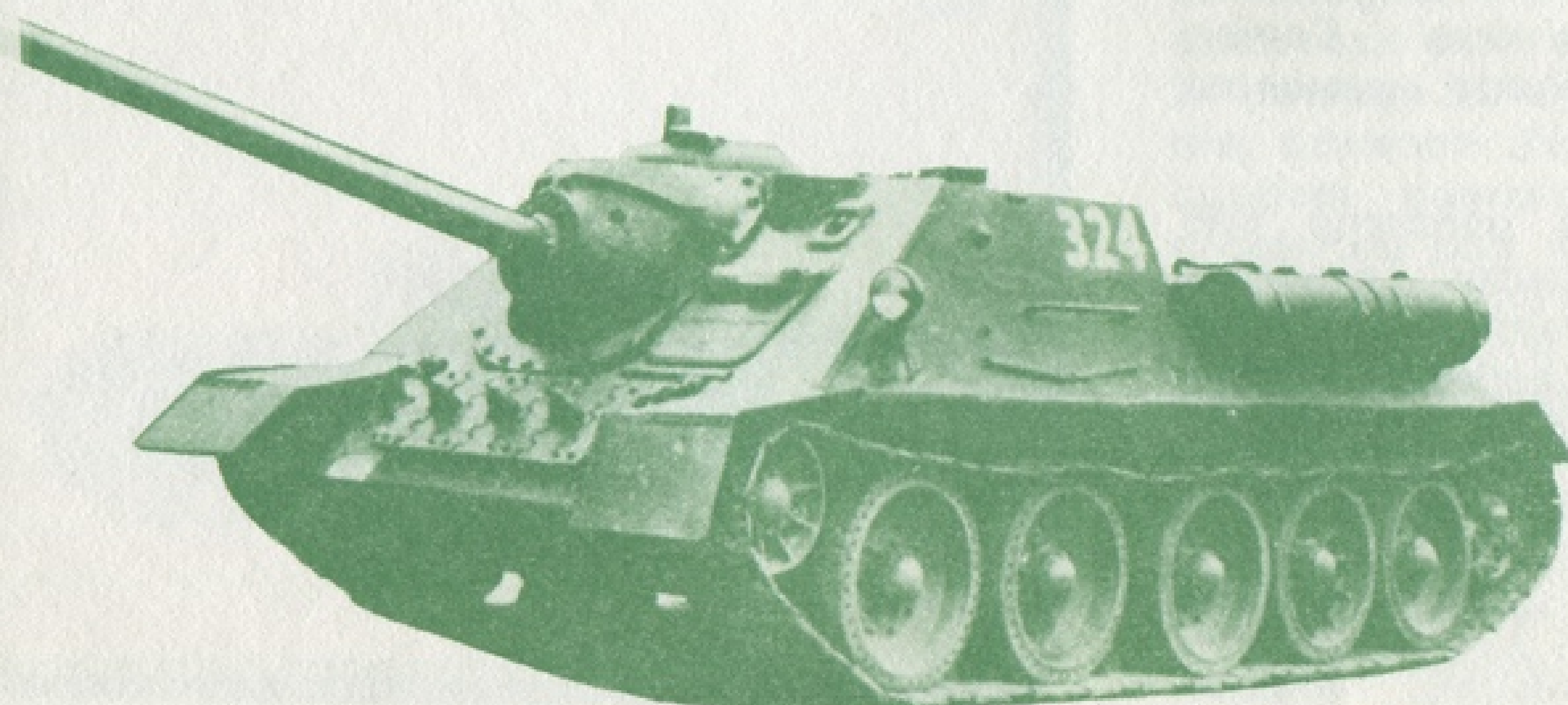
▲ *SU-85.* Średnie działo pancerne. Konstrukcja radziecka z 1943 roku. Ciężar 29,2-29,6 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 85 mm; pancerz 20 ÷ 45 mm; prędkość 47-50 km/h. Sprzęt pancerny 13 papanc 1 Armii WP oraz 27 i 28 papanc 2 Armii WP.

SU-100. Średnie działo pancerne. Konstrukcja radziecka z 1944 roku. Ciężar 31,6 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 100 mm; pancerz 20-45 mm; prędkość 48 km/h. Kilka wozów tego typu dostarczono pod koniec wojny dla 46 papanc, po wojnie zastępowały wycofywane wozy *SU-85*. W służbie pozostawały do końca lat sześćdziesiątych. ▼

52

czółka warecko-magnuszewskiego. Bitwa o przyczółek, trwająca 8 dni, toczyła się w rejonie Studzianek. W czasie tej bitwy 1 BPanc. liczyła 2215 żołnierzy, 71 czołgów *T-34*, 15 czołgów *T-70*, 21 dział pancernych *SU-76M* i 7 samochodów pancernych *BA-64*. Brygada składała się z dwóch pułków: każdy z nich miał trzy kompanie czołgów *T-34* po 10 wozów i kompanię czołgów *T-70* liczącą 7 wozów. W skład pułku wchodziły poza tym kompanie pomocnicze. Siły brygady uzupełniał batalion piechoty zmotoryzowanej. I w tej bitwie polscy pancerniacy nie zawiedli pokładanych w nich nadziei. W kilkudniowych walkach z doborowymi oddziałami hitlerowskiej dywizji „Hermann Göring" — rozbili ją, niszcząc 40 nieprzyjacielskich czołgów i dział pancernych. Straty własne wyniosły 27 czołgów.

W I Armii Wojska Polskiego, stworzonej na bazie I Korpusu Wojska Polskiego, prócz 1 BPanc. im. Bohaterów Westerplatte, organizowano następne związki taktyczne, a wśród nich nowe jednostki pancerne. Tak więc w kwietniu 1945 roku w skład I Armii WP wchodziły między innymi: 2 zmotoryzowany batalion rozpoznawczy, wyposażony w czołgi lekkie *T-70*, 4 pomorski pułk czołgów ciężkich, wyposażony w czołgi ciężkie, *IS-1*, później *IS-2*, 13 warszawski pułk artylerii pancernej, wyposażony początkowo w działa pancerne *SU-85* i kilka dział *ISU-152*, a później przezbrojony całkowicie w działa *ISU-152*, oraz 7 samodzielny dywizjon artylerii pancernej wyposażony w działa *SU-57* (*T-48 Half Track*).

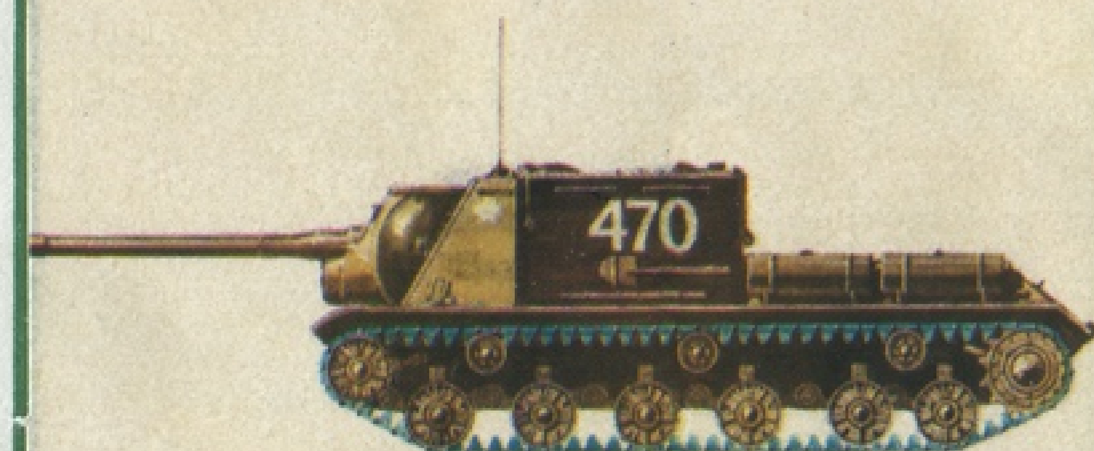
Poza tym do wszystkich dywizyj piechoty (było 5 dywizyj) przydzielono oddziały dział pancernych *SU-76M* — po 13 maszyn.

Po bitwie pod Studziankami polskie jednostki pancerne wzięły udział, wraz z innymi formacjami I Armii Wojska Polskiego, w wyzwalaniu Pragi, a następnie w styczniu 1945 roku, lewobrzeżnej Warszawy.

Dalszy szlak bojowy wiódł polskie jednostki pancerne w kierunku Bydgoszczy, na Wał Pomorski i ku wybrzeżom Bałtyku. Czołgi 1 BPanc. wyzwalały Gdynię i Gdańsk. Przełamanie Wału Pomorskiego miało decydujące znaczenie dla powodzenia operacji berlińskiej, w której polskie jednostki pancerne wzięły udział w sile 508 czołgów i dział pancernych. Jesienią 1944 roku na wyzwolonych terenach Polski organizuje się II Armia Wojska Polskiego. II Armia WP miała w swym składzie trzy duże jednostki pancerne. Były to: 16 Brygada Pancerna mająca 65 czołgów *T-34*, 5 pułk czołgów ciężkich mający 21 wozów *IS-1*, a później *IS-2*, oraz 28 pułk artylerii pancernej mający 21 dział pancernych *SU-85*. Poza tym do każdej dywizji piechoty (II Armia miała 4 dywizje piechoty) przydzielone były oddziały dział pancernych — po 13 dział pancernych *SU-76M* na dywizję. Łącznie sprzęt pancerny II Armii WP to: 86 czołgów *T-34*, *IS-1* i *IS-2*, 52 działa pancerne *SU-76M*, 21 dział pancernych *SU-85* oraz transportery opancerzone (*Universal Carrier, M3A1*) i samochody pancerne (*BA-64*).

Odrębną jednostką pancerną WP był 1 Korpus Pancerny. Tworzono go początkowo w ramach organizacyjnych I Armii WP, a następnie, jako jednostka samodzielna, przekazany został do Odwodu Naczelnego Dowództwa WP.
W kwietniu 1945 roku w skład 1KPanc. wchodziły: 1 Brygada Piechoty Zmotoryzowanej, mająca

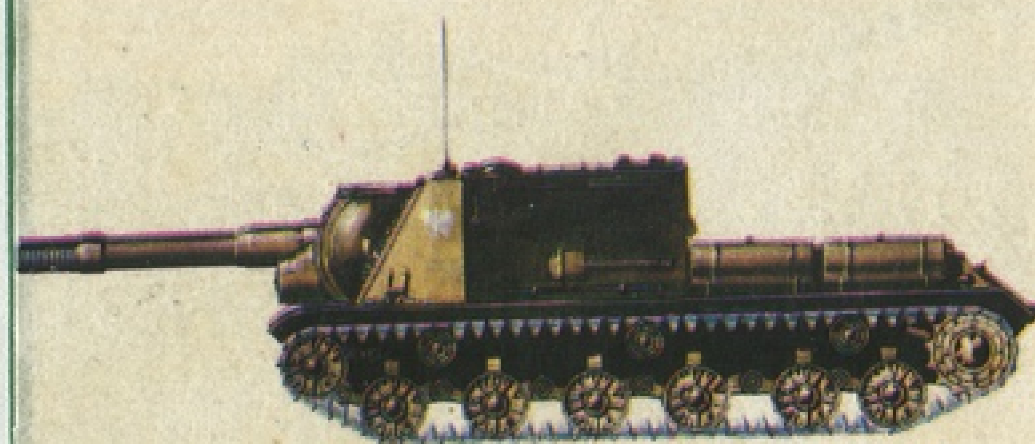
53

▲ *ISU-122*. Ciężkie działo pancerne. Konstrukcja radziecka z 1944 roku. Ciężar 46 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 armata 122 mm, 1 km 12,7 mm plot.; pancerz 20-90 mm; prędkość 37 km/h. *ISU-122* używane były pod koniec wojny przez 25 papanc 2 Armii WP.

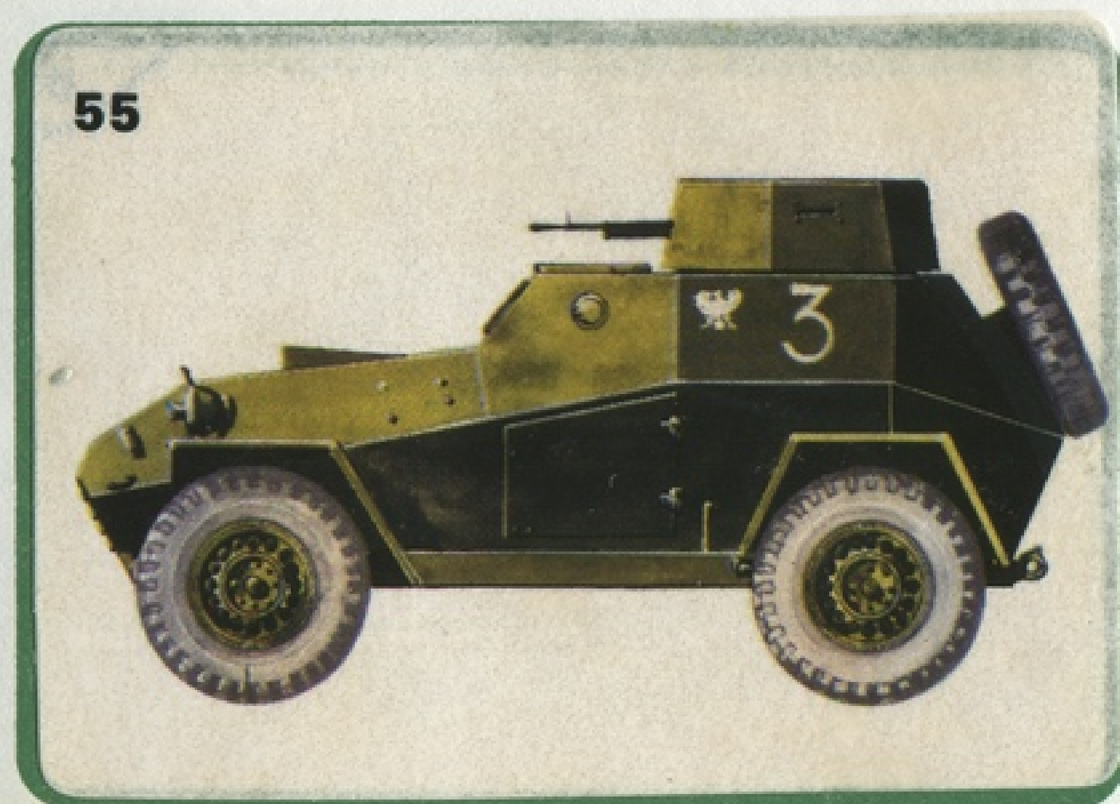
ISU-152. Ciężkie działo pancerne. Konstrukcja radziecka z 1944 roku. Ciężar 46 T; załoga 5; uzbrojenie: 1 haubico-armata 152 mm, 1 km 12,7 mm plot.; pancerz 20-90 mm; prędkość 37 km/h. Kilkanaście wozów używały w 1945 roku 13 papanc 1 Armii WP i 25 papanc 2 Armii WP. Używane również po wojnie do lat sześćdziesiątych. ▼

54

BA-64. Lekki samochód pancerny. Konstrukcja radziecka z 1942 roku. Ciężar 2,4 T; załoga 2; uzbrojenie: 1 km 7,62 mm lub rusznica ppanc. 14,5 mm; pancerz 6-10 mm; prędkość 80 km/h. *BA-64* używane były w sztabach i dowództwach różnych jednostek pancernych i piechoty.

prócz innego sprzętu bojowego, 10 transporterów opancerzonych i 7 samochodów pancernych, 2 Sudecka Brygada Pancerna, 3 Drezdeńska Brygada Pancerna i 4 Drezdeńska Brygada Pancerna — mająca po 65 czołgów i 9 transporterów, 24 drezdeński pułk artylerii pancernej z 21 działami *SU-85* (zastąpiły wcześniej używane *SU-76M*) i 1 samochodem pancernym *BA-64*), 25 drezdeński pułk artylerii pancernej z 21 działami pancernymi *ISU-122* oraz *ISU-152* i 4 transporterami, 27 sudecki pułk artylerii pancernej z 21 działami pancernymi *SU-76M* i samochodem pancernym *BA-64*, 2 batalion motocyklowy mający m.in. 10 czołgów, 11 transporterów i 5 samochodów pancernych oraz oddziały pomocnicze i zabezpieczające działanie 1 KPanc., które posiadały 5 następnych czołgów, 2 transportery i 10 samochodów pancernych.

Rozpoczęto formowanie 7 pułku czołgów ciężkich oraz 46, 49, 51 i 52 pułku artylerii pancernej.

Łącznie 1 KPanc. miał 210 czołgów *T-34*, 21 dział pancernych *SU-76M*, 21 dział pancernych *SU-85*, 21 dział pancernych *ISU-122*, 54 transportery opancerzone i 24 samochody pancerne *BA-64*.

II Armii WP i 1 KPanc. przypadł zaszczyt wzięcia udziału w operacji berlińskiej w składzie wojsk 1 Frontu Ukraińskiego.

Operacja ta rozpoczęła się 16.IV. 1945 roku. Czołgi 16 BPanc. i oddziały ogólnowojskowe II Armii WP przełamały w tym dniu pierwszą rubież obrony nieprzyjaciela nad Nysą i rozpoczęły walki o drugą rubież obrony, nad rzeką Weisser-Schops.

17 kwietnia stał się dniem chrztu bojowego 1 KPanc. 20 kwietnia 1945 roku natarcie zostało chwilowo wstrzymane, by następnego dnia ruszyć znowu w kierunku na Budziszyn, za wycofującym się nieprzyjacielem.

Pod Budziszynem II Armia WP i 1 KPanc. przeszły do obrony. Nieprzyjaciel, mając zdecydowaną przewagę sił, nacierał nie bacząc na straty. Sytuacja naszych wojsk stała się bardzo ciężka, ale 6 maja II Armia i 1 KPanc. znowu przeszły do natarcia. 9 maja 1945 roku główne siły 1 KPanc. wkroczyły do Bad-Schandau. Mimo że od podpisania kapitulacji Niemiec minęła blisko doba, walki nie ustawały. Ostatnie strzały oddali polscy pancerniacy 10 maja 1945 roku, zdobywając rejon Melnika i docierając do północnych przedmieść Pragi Czeskiej.

POLSKA BROŃ PANCERNA 1945-1978

W październiku 1945 roku rozpoczęto reorganizację Ludowego Wojska Polskiego zmieniając strukturę z wojennej na pokojową. Armię redukowano liczebnie, rozformowano szereg dywizyj i pułków.

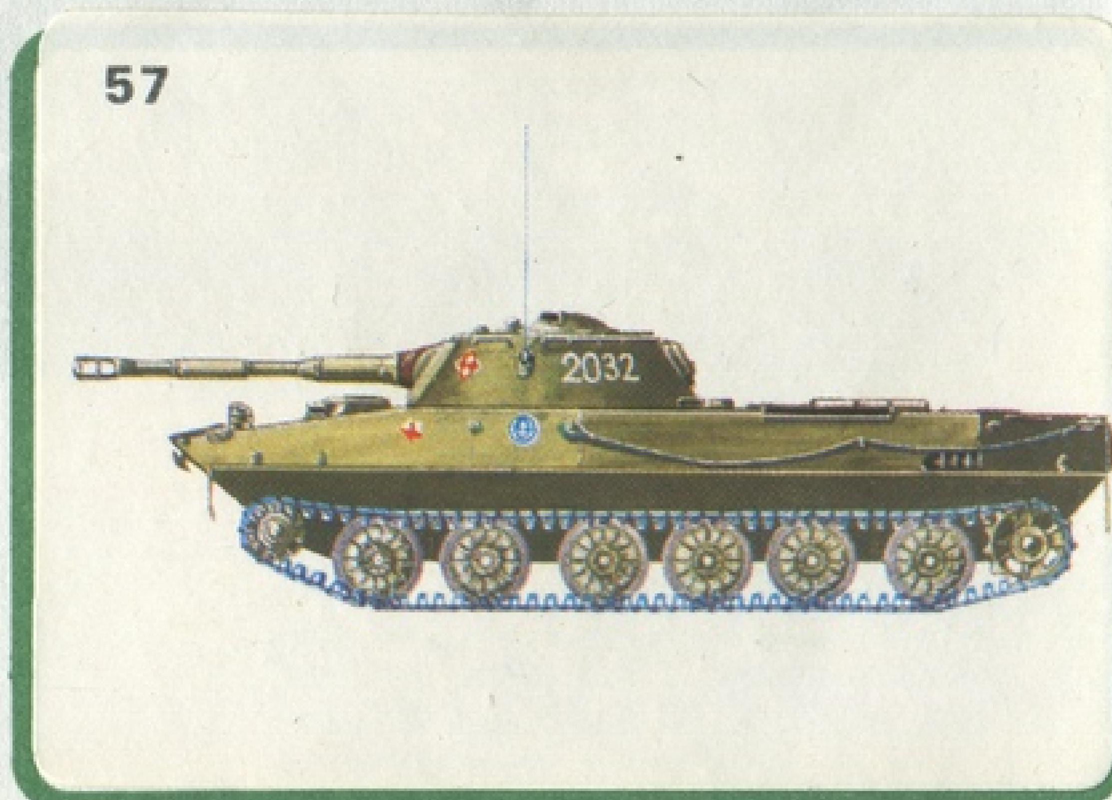
W latach pięćdziesiątych nastąpiły istotne zmiany w stosunkach międzynarodowych. Rozpoczęła się tzw. zimna wojna. Sytuacja zmusiła kraj do podjęcia szeregu przedsięwzięć obronnych — stworzono przemysł zbrojeniowy (uruchomiono m.in. w 1951 roku produkcję czołgów *T-34-85*), wzmożono wysiłki nad podniesieniem sprawności i gotowości bojowej armii. Armię przygotowano do walki w warunkach stosowania broni jądrowej. Siły Wojska Polskiego wydatnie wzrosły ilościowo, wprowadzano nowe typy czołgów i dział, samolotów i okrętów. Doniosłym wydarzeniem było zawarcie w 1955 roku Układu Warszawskiego, układu obronnego państw socjalistycznych. Zmniejszenie się napięcia międzynarodowego, będące m.in. wynikiem wzrostu siły zbrojnej państw socjalistycznych, pozwoliło do roku 1957 zmniejszyć liczebność wojska o prawie 150 000 żołnierzy, przy zachowaniu jednak całkowicie zdolności armii do obrony kraju.

U schyłku lat pięćdziesiątych wypracowano obecną strukturę obrony kraju.

Główną część składową operacyjnego pionu Sił Zbrojnych i Wojsk Obrony Terytorium Kraju stanowią wojska lądowe. W ich skład wchodzą wojska pancerne i zmechanizowane, powietrzno-desantowe, obrony wybrzeża, wojska rakietowe i artyleria, wojska obrony plot., inżynieryjne, łączności, chemiczne, radiotechniczne, komunikacyjne, obrony wewnętrznej, WOP i obrony terytorialnej.

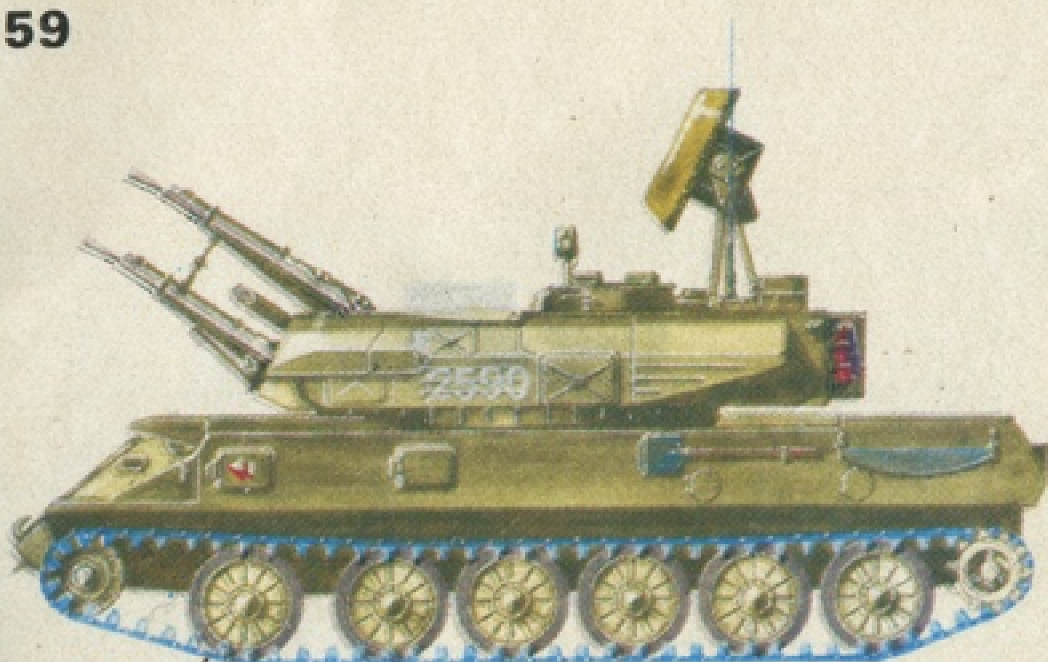
T-54. Czołg średni. Konstrukcja radziecka. Ciężar 36-36,5 T; załoga 4; uzbrojenie: 1 armata 100mm, 2 km 7,62 mm i 1 km plot. 12,7 mm; prędkość 50 km/h. Polski przemysł obronny produkował te wozy w wersji *T-54A*, a później, w miarę wprowadzania różnego rodzaju unowocześnień, również wersje *T-55*. Czołgi *T-54* i *T-55* są zasadniczymi wozami bojowymi w naszej armii, jak również w armiach pozostałych państw Układu Warszawskiego.

PT-76. Lekki czołg rozpoznawczy, pływający. Konstrukcja radziecka. Ciężar wozu 14 T; załoga 3; uzbrojenie: 1 armata 76,2 mm, 1 km 7,62 mm; prędkość 44 km/h po drodze, 10,2 km/h w wodzie. W Wojsku Polskim czołgi te używane są przez pododdziały wojsk pancernych i zmechanizowanych oraz Jednostek Obrony Wybrzeża — jako wozy rozpoznawcze i desantowe.

Oznaka Jednostki Obrony Wybrzeża noszona przez żołnierzy JOW na rękawach mundurów i malowana na wozach bojowych.

ZSU-23-4. Samobieżne działo przeciwlotnicze. Konstrukcja radziecka. Uzbrojenie: 4 sprzężone działa 23 mm. Wóz przeznaczony jest do obrony przeciwlotniczej wojsk pancernych i zmechanizowanych.

Oznaka 6 Pomorskiej Dywizji Powietrzno-Desantowej. Znak ten malowany jest na wozach bojowych tej dywizji, noszą go również żołnierze 6 PDPD w postaci naszywki na rękawach munduru.

ZSU-57-2. Samobieżne działo przeciwlotnicze. Konstrukcja radziecka. Ciężar 28,0 T; załoga 6; uzbrojenie: podwójna armata plot. 57 mm; prędkość 50 km/h. Wóz przeznaczony jest do obrony przeciwlotniczej wojsk pancernych i zmechanizowanych.

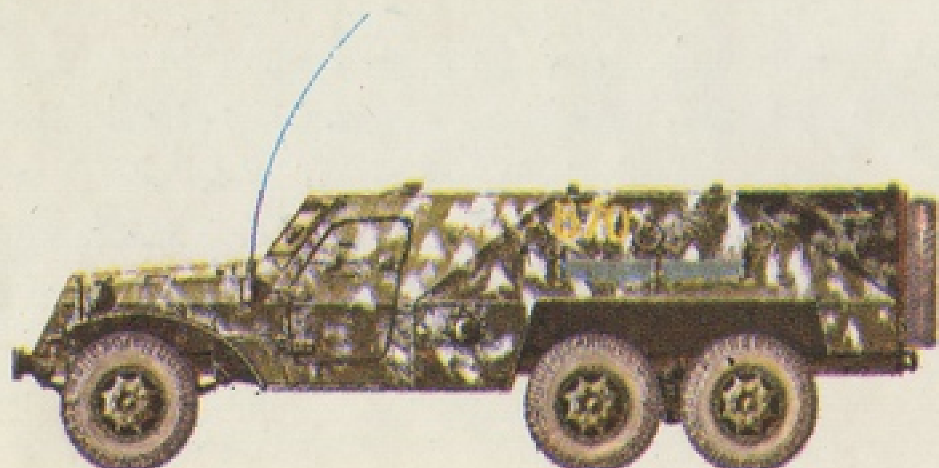
BTR-40. Transporter opancerzony. Konstrukcja radziecka. Ciężar 5,3 T; załoga 2 + desant; uzbrojenie: bez uzbrojenia stałego; prędkość 80 km/h. Wozy tego typu były podstawowymi, obok *BTR-152*. transporterami opancerzonymi w latach pięćdziesiątych.

ASU-85. Działo powietrznodesantowe. Konstrukcja radziecka z 1962 roku. Uzbrojenie: 1 armata 85 mm ppanc. i km. Wóz przeznaczony jest do zwalczania czołgów i umocnionych stanowisk ogniowych. Przystosowany jest do transportu lotniczego. W Wojsku Polskim *ASU-85* używane są m.in. przez pododdziały 6 Pomorskiej Dywizji Powietrzno-Desantowej.

64

BTR-152. Transporter opancerzony. Konstrukcja radziecka. Ciężar 8,6 T; załoga 2+12; uzbrojenie: bez uzbrojenia stałego; prędkość 75 km/h. Ostatnie serie produkcyjne były całkowicie opancerzone.

65

BRDM. Samochód opancerzony, pływający. Konstrukcja radziecka. Ciężar 5,1 T; załoga 2; uzbrojenie: bez stałego uzbrojenia; prędkość 80 km/h po drodze, 9 km/h po wodzie. Samochód ten używany był do czasu wprowadzenia nowej wersji — *BRDM-2*.

66

BRDM-2. Samochód opancerzony, pływający. Konstrukcja radziecka. Ciężar 7,0 T; załoga 2; uzbrojenie: 1km 14,5 mm i 1 km 7,62 mm sprzężone; prędkość 95-100 km/h po drodze, 9-10 km/h po wodzie. Samochody *BRDM-2* używane są w pododdziałach wojsk pancernych i zmechanizowanych. Stosują je też jednostki innych wojsk.

67

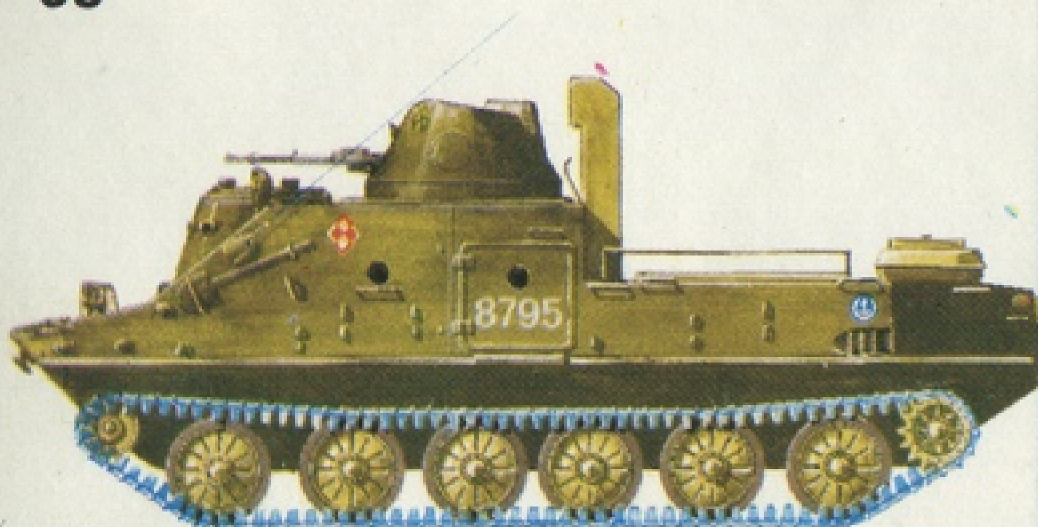

FUG D-442. Samochód opancerzony, pływający. Konstrukcja węgierska. Ciężar 6,3 T; załoga 2; uzbrojenie: bez uzbrojenia stałego; prędkość 80 km/h po drodze, 8-10 km/h po wodzie. Stosowany jest jako wóz rozpoznawczy m.in. w pododdziałach pancernych Jednostki Obrony Wybrzeża.

Wojska lądowe są całkowicie zmotoryzowane. duże jest ich nasycenie bronią pancerną. Od roku 1955 wszystkie dywizje piechoty, prócz zmotoryzowania, wyposażone zostały w czołgi.
Siłę uderzeniową wojsk lądowych stanowią wojska pancerne i zmechanizowane. Wyposażone są w produkowane przez krajowy przemysł obronny czołgi *T-54* i *T-55*, lekkie, radzieckiej produkcji czołgi pływające *PT-76*, nowoczesne transportery opancerzone — jak radzieckie, silnie uzbrojone wozy *BWP*, czechosłowackiej produkcji transportery gąsiennicowe *TOPAS*, czechosłowacko-polskiej produkcji transportery kołowe *SKOT*. Samochody opancerzone, przeznaczone m.in. do działań rozpoznawczych to radzieckie wozy *BRDM* i *BRDM-2* oraz węgierskie *FUG*.
Siłę ognia jednostek potęgują opan-

SKOT-2A. Transporter opancerzony, pływający. Konstrukcja czechosłowacka. Ciężar 12,8 T; załoga 2+ desant 12 osób; uzbrojenie: 1 km 14,5 mm i 1 km 7,62 mm sprzężone; prędkość 95 km/h po drodze, 8,5 km/h na wodzie. Wozy typu *SKOT* produkowane są wspólnie przez polski i czechosłowacki przemysł obronny. Istnieje kilka wersji tego wozu: *SKOT*, *SKOT-2A* (na rysunku), *SKOT-2AP* z uzbrojeniem w innej wieży, umożliwiającej strzelanie przeciwlotnicze, wozy dowódcze *SKOT-R-2* i *SKOT-R-3*, wozy pogotowia technicznego *SKOT-WPT* i inne.

TOPAS-2AP. Transporter opancerzony pływający. Konstrukcja czechosłowacka, wersja rozwojowa radzieckiego transportera *BTR-50*. Ciężar 15,1 T; załoga 2+ desant; uzbrojenie: 1 km 14,5 mm i 1 km 7,62 mm sprzężone; prędkość 60 km/h po drodze, 10,8 km/h po wodzie. Istnieje kilka odmian tego wozu.

BWP. Bojowy wóz piechoty. Konstrukcja radziecka. Nowoczesna odmiana transportera opancerzonego — uzbrojonego w armatę dużego kalibru i rakietowe pociski przeciwpancerne.

cerzone wyrzutnie rakietowe — przeciwpancerne na podwoziach *BRDM* i szereg wyrzutni taktycznych i przeciwlotniczych.

Wojska powietrzno-desantowe również dysponują sprzętem pancernym, między innymi mają w swym uzbrojeniu działa pancerne *ASU-85*.

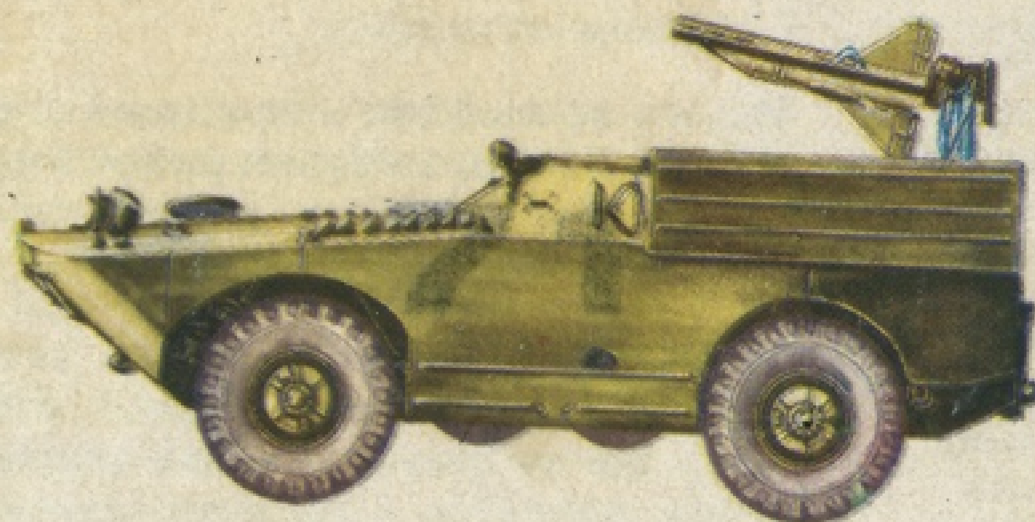
Jednostka Obrony Wybrzeża, przeznaczona do obrony granicy morskiej, ma w swym składzie pododdziały pancerne i zmechanizowane (wozy *T-54*, *T-55*, *PT-76*, *TOPAS*-y, *SKOT*-y, *BRDM*-y i *FUG*-i), jak też artylerię, również rakietową, pododdziały przeciwlotnicze, chemiczne i inne.

Wojska rakietowe i artyleria również dysponują sprzętem pancernym. Istnieje w naszej armii cały szereg opancerzonych wyrzutni rakietowych, od rakiet typu strategiczno-taktycznego poczynając, wiele jest dział opancerzonych, jak choćby opancerzone haubice 122 mm.

Wojska obrony przeciwlotniczej dysponują m.in. opancerzonymi działami przeciwlotniczymi *ZSU-57-2* i *ZSU-23-4* i wieloma typami pancernych rakietowych wyrzutni przeciwlotniczych.

Sprzęt pancerny używany jest też w innych wojskach. W wojskach łączności np. używane są opancerzone radiostacje na podwoziach transporterów opancerzonych, a w wojskach inżynieryjnych cały szereg opancerzonych pojazdów warsztatowych i ciągników, pancerne układacze mostów itd.

Współczesna, nowoczesna armia, a taką jest Ludowe Wojsko Polskie, to armia pancerna i zmechanizowana. Polska broń pancerna to groźny i, w rękach naszych żołnierzy, niezawodny oręż.

2P26. Wyrzutnia przeciwpancernych pocisków kierowanych, potrójna. Dane zbliżone do danych wozu *BRDM*. Wóz przeznaczony jest do zwalczania broni pancernej.

Wyrzutnia przeciwlotniczych pocisków kierowanych, potrójna. Konstrukcja radziecka. Wóz przeznaczony jest do obrony przeciwlotniczej terenu operacji.

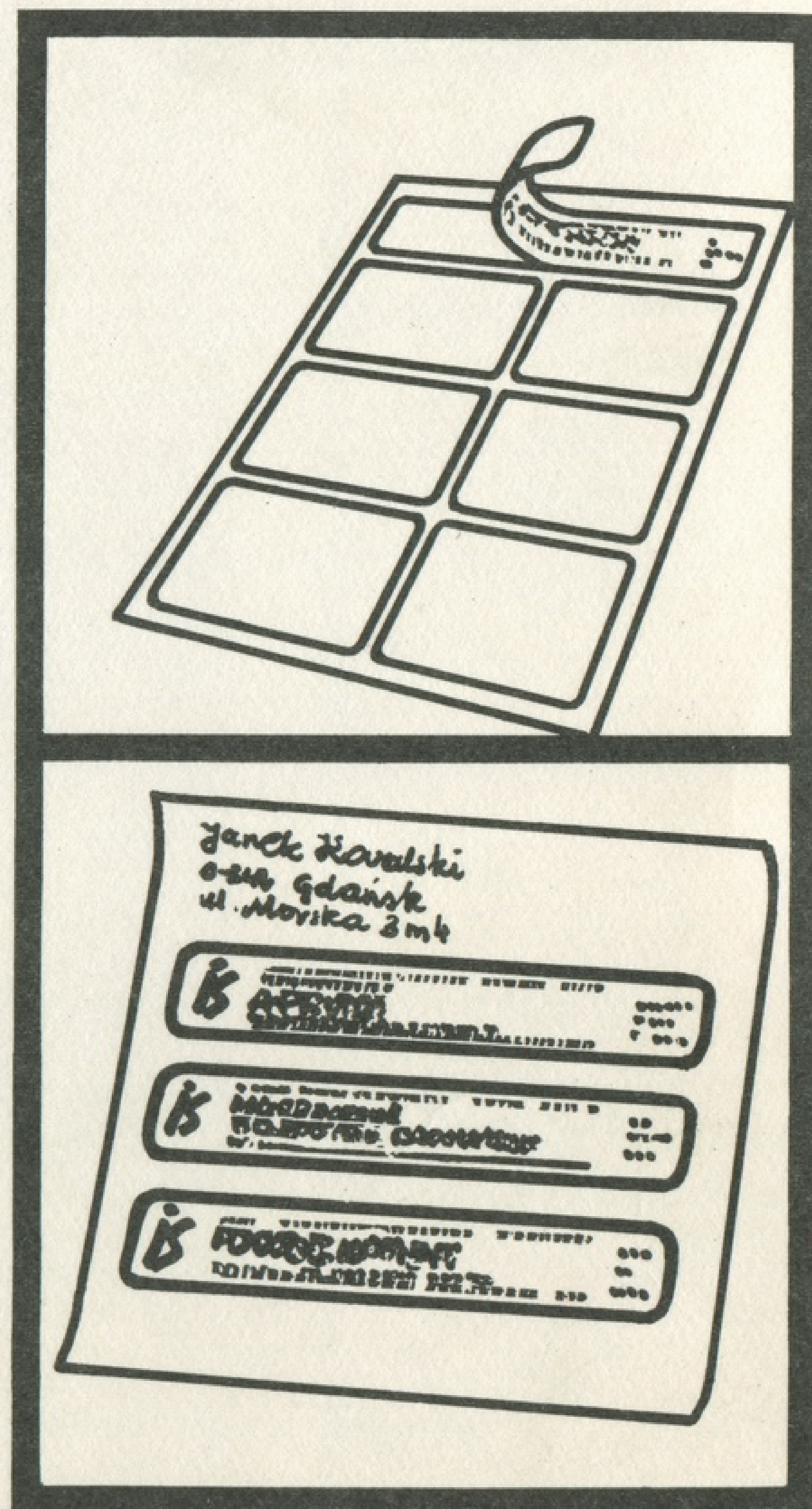
fot. St. Syndoman

Kolekcjonerstwo to wspaniała pasja. Zaproponować więc chcemy interesującą zabawę, polegającą na kompletowaniu barwnych rysunków i zdjęć z różnych dziedzin: muzyki rozrywkowej; automobilizmu, sportu, geografii, historii, wojskowości, sztuki, lotnictwa...

Aby zgromadzić pełny zestaw Ilustracji Samoprzylepnych z wybranej dziedziny — należy nabyć w punktach sprzedaży RSW „Książka—Prasa—Ruch" odpowiedni zeszyt i sprzedawane oddzielnie arkusze Ilustracji Samoprzylepnych.

Każdy zeszyt, oprócz tekstu informacyjnego, zawiera miejsca do wklejenia Ilustracji Samoprzylepnych. Na każdym zaś arkuszu IS znajduje się sześć odpowiednio naciętych obrazków, z których cztery dotyczą jednego wiodącego tematu, oznaczonego kolejnymi numerami, zaś dwa pozostałe zapoczątkowują nowe tematy równie interesujące. Wystarczy odkleić Ilustrację Samoprzylepną i umieścić ją w odpowiednim miejscu zeszytu, które oznaczone jest taką samą liczbą. Wypełniając w ten sposób cały zeszyt można uzyskać bogato ilustrowany, jednotematyczny album, mogący stać się podręczną encyklopedią.

Ci z kolekcjonerów, którzy nadeślą do redakcji pełny zestaw winiet tytułowych arkuszy Ilustracji Samoprzylepnych (np. „Poczet królów polskich" od nr 19—31) naklejonych na kartoniku (patrz rysunek obok) uczestniczyć będą w losowaniu cennych nagród ufundowanych przez wydawcę.

Nasz adres:

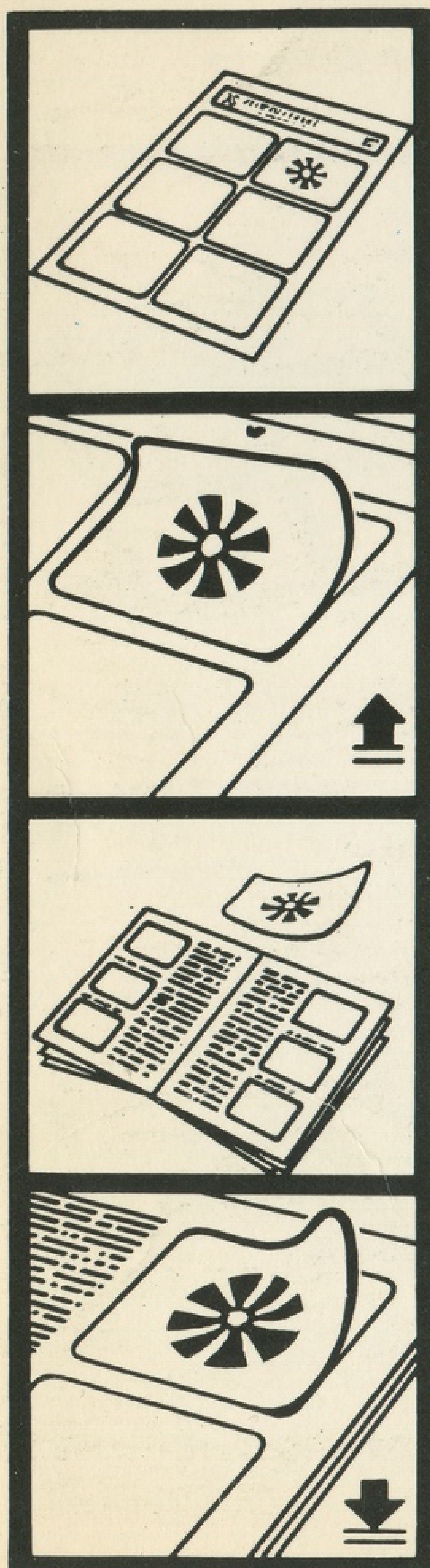
Krajowa Agencja Wydawnicza
Redakcja Wydawnictw Rysunkowych
04-087 Warszawa, ul. Igańska 15C

Oto numeracja tematów wiodących zamieszczanych na poszczególnych arkuszach Ilustracji Samoprzylepnych.

Gwiazdy muzyki rozrywkowej			1 ÷ 18
Poczet królów polskich	19 ÷ 31	oraz	1 ÷ 18
Kontynenty — Afryka	32 ÷ 44	oraz	1 ÷ 18
Ptaki Polski	45 ÷ 55	oraz	19 ÷ 44
Samoloty, na których walczyli	56 ÷ 67	oraz	19 ÷ 31
Polacy	i 45 ÷ 55		
Stare samochody	68 ÷ 79	oraz	32 ÷ 55
Od Aten do Moskwy	80 ÷ 91	oraz	56 ÷ 79
Zwierzęta polskich ZOO	92 ÷ 103	oraz	56 ÷ 67
	i 80 ÷ 91		
Polska broń pancerna	104 ÷ 115	oraz	68 ÷ 91

INSTRUKCJA

CENA ZŁ. 15,–

Pragniemy zaoferować Wam, za pośrednictwem doskonałych graficznie ilustracji samoprzylepnych i starannie opracowanych zeszytów, stanowiących rodzaj klaserów o różnorodnej tematyce, wydawnictwo mogące zastąpić podręczne, bogato ilustrowane encyklopedie.

Mamy nadzieję, że wielu kolekcjonerów z zadowoleniem przyjmuje proponowaną przez Krajową Agencję Wydawniczą formę gromadzenia ciekawych, a nierzadko unikalnych zbiorów, jakie zamierzamy zaoferować.

Przekonani, że nasza nowa propozycja zostanie przyjęta z zainteresowaniem, życzymy, aby znalazła ona miejsce w Waszej bibliotece jako źródło wiadomości z wybranej dziedziny.